

Jenna Aulén ja Aino-Kaisa Heikkinen

PÄIHDETAUSTAISTEN ISIEN JA
HEIDÄN LASTENSA
VUOROVAIKUTUSSUHTEEN
TUKEMINEN JA ISYYDEN
VAHVISTAMINEN

Opinnäytetyö
Sosiaaliala

Huhtikuu 2015

MAMK

University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 MAMK University of Applied Sciences	Opinnäytetyön päivämäärä 8.4.2015
Tekijä(t) Jenna Aulén ja Aino-Kaisa Heikkinen	Koulutusohjelma ja suuntautuminen Sosiaalialan koulutusohjelma Sosionomi (AMK)
Nimeke Päihdetaustaisten isien ja heidän lastensa vuorovaikutussuhteen tukeminen ja isyyden vahvistaminen	
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyö on toiminnallisesti toteutettu yhteistyössä Erityisesti Isä -projektin kanssa. Työn tavoitteet pohjautuvat Erityisesti Isä -projektin tavoitteiden mukaisesti. Päättävöitteeksi asetettiin isien ja lasten väli- sen vuorovaikutuksen tukeminen. Tutkimuksessa on käytetty kvalitatiivista tutkimusmenetelmää. Opinnäytetyö prosessi alkoi huhtikuussa 2014 ja se saatettiin päätökseen huhtikuussa 2015.</p> <p>Kohderyhmänä opinnäytetyössä toimivat päihdetaustaiset isät sekä heidän lapsensa. Kokonaisuudessa opinnäytetyön toiminnallinen osuus koostui neljästä järjestetystä toimintakerrasta isille ja heidän lapsil- leen sekä kuudesta teemahaastatteluista. Opinnäytetyön aineisto kerättiin teemahaastatteluiden sekä toimintakertojen osallistuvan havainnoinnin avulla.</p> <p>Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostui isyyden määrittelemisestä sekä isän ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen merkityksen kartoittamisesta. Lisäksi opinnäytetyössä on syvennytty siihen, miten päihde- vaikutukset vaikuttavat isyyteen, ja miten vanhemman päihdeongelma vaikuttaa lapsiin.</p> <p>Toimintakerrat järjestettiin marras- ja joulukuussa 2014. Toimintakerroille ilmoittautui kolme isää ja viisi lasta. Ryhmä kokoontui kerran viikossa yhden kuukauden ajan. Jokaiselle toimintakerralle suunniteltiin oma teemansa ja ohjelmavunkonsa. Toiminta oli suunniteltu siten, että opinnäytetyön tekijät pystyivät havainnoimaan osallistujien toimintaa ennalta suunnitellun havainnointirungon mukaisesti.</p> <p>Puolistrukturoituja haastatteluja eli teemahaastatteluja järjestettiin yhteensä kuusi. Testihaastattelu järjestettiin marraskuussa 2014 ja loput viisi tammikuussa 2015. Kaikki haastateltavat olivat päihdetaus- taisia isä. Haastatteluissa käsiteltiin haastateltavien kokemuksia ja mielipiteitä isyydestä sekä yleisellä että henkilökohtaisella tasolla.</p> <p>Opinnäytetyöstä saaduista tuloksista on todettava, että päihdetaustaisten isien ja heidän lastensa välisen vuorovaikutuksen tukeminen ja isyyden vahvistaminen on sekä isille että lapsille todella hyödyllistä ja voimaannuttavaa. Toimintakerrat olivat kaikille osallistujille mieluisia. Tähän vaikutti toimintakertojen ohjelma sekä jo se, että toimintakerrat tarjosivat isille ja heidän lapsilleen enemmän yhteistä aikaa keske- nään. Järjestetty toiminta oli sellaista, joka tuki isän ja lapsen välistä vuorovaikutusta sekä myös kahden kesken vietetty aika vahvistaa isyyttä. Haastatteluista käy myös ilmi isyyden merkitys voimavarana, jota päihdekuntoutuksessa tulisi hyödyntää nykyistä enemmän.</p>	
Asiasanat (avainsanat) isyys, päihdeongelma, vuorovaikutus, vanhemmuus	
Sivumäärä 49+4	Kieli Suomi
Huomautus (huomautukset liitteistä)	
Ohjaavan opettajan nimi Mauno Saksio	Opinnäytetyön toimeksiantaja Kehittämiskeskus Tyynelä, Erityisesti Isä -projekti

DESCRIPTION

 MAMK University of Applied Sciences	Date of the bachelor's thesis 8.4.2015
Author(s) Jenna Aulén and Aino-Kaisa Heikkinen	Degree programme and option Degree Programme in Social Services Bachelor of Social Services
Name of the bachelor's thesis Reinforcing the fatherhood of fathers with drug or alcohol problem and supporting the interaction between these fathers and their children	
Abstract <p>This thesis is an action-based development project in co-operation with the Erityisesti Isä (Especially Dad) project. The objectives of the thesis are based on the objectives of the project. The main objective is to support the interaction between fathers and their children. The research method used is qualitative and the research process started in April 2014 and finished in April 2015.</p> <p>The target group in this thesis were fathers with past drug abuse or addiction, and their children. The functional part of the thesis included six theme interviews and four organized activity meetings for the fathers and their children. The research material was collected through theme interviews and observation of the activity meetings.</p> <p>The theoretical framework of the thesis comprises definitions of fatherhood and investigation of the significance of interaction between fathers and their children. Furthermore, this thesis focuses on the effects of drugs on fatherhood and the impact of a parent's drug abuse on children.</p> <p>The action meetings were organised in November and December 2014 and there were three fathers and five children taking part in them. The group met once in a week for one month. Each meeting had its own theme and a plan of action drawn beforehand. The activities were planned so that the participants' actions could be observed in accordance to a pre-prepared observation frame.</p> <p>In total, there were six half structured interviews. A test interview took place in November 2014 and the remaining five in January 2015. All of the interviewees were fathers who had a past of abusing alcohol or drugs. The interviews focused on their experiences and opinions of fatherhood both in general and on personal levels.</p> <p>In conclusion, it is obvious that supporting interaction between fathers and their children is very beneficial and empowering. The action meetings were pleasant for all the participants. This was due to the activities, but also because the action meetings allowed the fathers and their children to spend more time together. Fatherhood is definitely a resource that should be used more in substance abuse rehabilitation.</p>	
Subject headings, (keywords) fatherhood, drug abuse, interaction, parenthood	
Pages 49+4	Language Finnish
Remarks, notes on appendices	
Tutor Mauno Saksio	Bachelor's thesis assigned by Development centre Tyynelä, Especially Dad project

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	ISYYS	2
	2.1 Isyyden merkitykset ja luokittelu	2
	2.2 Isyyden muodot	3
	2.3 Isän ja lapsen välinen vuorovaikutus	4
3	PÄIHTEET JA ISYYS	5
	3.1 Määritelmät	6
	3.1.1 Alkoholismi ja päihderiippuvuus	6
	3.1.2 Päihdeongelma	9
	3.2 Päihteet vanhemmuudessa	10
	3.2.1 Päihteiden vaikutus vanhemmuuteen	10
	3.2.2 Vanhemmuus voimavarana kuntoutuksessa	12
	3.3 Vanhempien päihteidenkäytön vaikutus lapseen	13
	3.3.1 Lapsen tunteet ja selviytymiskeinot	13
	3.3.2 Läheisriippuvuus	15
4	OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET JA PROSESSIN KULKU	16
	4.1 Tavoitteet	16
	4.2 Prosessin kulku	17
	4.3 Tutkimusprosessissa käytetyt menetelmät	19
	4.3.1 Toiminnallinen opinnäytetyö	19
	4.3.2 Havainnointi osana tutkimusta	19
	4.3.3 Teemahaastattelu	21
	4.4 Eettisyys ja luotettavuus	21
5	HAASTATTELUT JA NIIDEN TOTEUTUS	24
	5.1 Haastatteluiden analysointi	26
6	KEHITTÄMISKESKUS TYYNELÄN ERITYISESTI ISÄ -HANKE	31
7	ISÄ-LAPSITOIMINTA	33
	7.1 Toiminnan toteutus ja havainnointi	33
	7.1.1 Tutustuminen ja lautapelit	35
	7.1.2 Sisäpelit ja -leikit	36
	7.1.3 Toimintarata	38

7.1.4 Jouluinen illanvietto.....	40
7.2 Loppupalaute.....	42
8 POHDINTA	43
LÄHTEET	49

LIITTEET

- 1 Teemahaastattelurunko
- 2 Toiminnan suunnitelma -lomake

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme on toiminnallinen, jonka aiheena on päihdetaustaisten isien ja heidän lastensa vuorovaikutuksen tukeminen sekä isyyden vahvistaminen. Aihe itsessään toimii myös opinnäytetyön päätavoitteena. Halusimme valita opinnäytetyön aiheen niin, että voisimme molemmat monipuolistaa osaamistamme toistemme syventävissä opinnoista. Toinen meistä syventyi opinnoissaan lapsi- ja perhelähtöiseen työhön ja toinen taas kuntouttavassa aikuissosiaalityössä mielenterveys- ja päihdetyöhön. Opinnäytetyömme aihe on myös hyvin ajankohtainen. Äitiyttä, vanhemmuutta sekä äidin ja lapsen välistä vuorovaikutusta on tutkittu paljonkin, mutta isyys on jäänyt usein huomiotta. Myös päihdetaustaisista isistä löytyy tutkimustietoa hyvin niukasti. Isät ja isyys- aihe on kuitenkin jo huomattu ja sitä käsittelevät mm. isyystutkijat Eerola ja Mykkänen (2014). Teoreettisessa viitekehyksessä olemme tuoneet esille oleellisia käsitteitä ja asioita liittyen päihdeidenkäyttöön, isyyteen ja vuorovaikutukseen. On tärkeää ymmärtää mitä päihdeongelmassa on otettava huomioon, jotta voi ymmärtää siihen usein liittyvät muut haasteet ja seuraukset.

Opinnäytetyömme aineiston keräsimme teemahaastatteluilla sekä isille ja heidän lapsilleen järjestettyjen toimintakertojen havainnoilla. Teemahaastatteluja toteutettiin yhteensä kuusi. Haastattelurungon kysymykset liittyivät haastateltavan lapsuuteen, omaan perheeseen, isyyteen sekä isän ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen. Korostimme myös kysymyksissämme sitä, millainen rooli päihdeidenkäytöllä on ollut kyseisissä osa-alueissa. Opinnäytetyön tilaajana toimi Erityisesti Isä -hanke, jonka kanssa yhteistyössä järjestimme neljä toimintakertaa isille ja lapsille. Jokaisella toimintakerralla oli oma teemansa, jonka mukaan toimintaa oli suunniteltu. Toimintakerroilla pyrimme välttämään liikaa ohjauksellisuutta, jotta isän ja lapsen väliselle vuorovaikutuksella jäisi myös tilaa. Kaikilla toimintakerroilla toteutimme myös osallistuvaa havainnointia. Havainnoinnin kohteet olimme määritelleet aiemmin ja ne olivat jokaisella kerralla samat. Seuraaviin asioihin kiinnitimme huomiota: rajojen asettaminen, keskustelu ja kanssakäyminen, lapsen luottamus isään, huolehtiminen, lapsien osallistaminen sekä ilmapiiri. Opinnäytetyössämme tulee myös esille kehitysehdotuksia, mikäli isä-lapsitoimintaa halutaan jatkaa hankkeen toimesta jossain muodossa. Kaikki isät, jotka osallistuivat haastatteluihin tai toimintakertoihin olivat päihdetaustaisia. Päihdetaustalla haluamme korostaa sitä, että kaikilla isillä on tai on ollut jonkinlainen päihdeongelma. Myös isien iät sekä elämäntilanteet vaihtelivat suuresti.

2 ISYYS

Yleisesti isällä tarkoitetaan lapsen miespuolista vanhempaa ja isyydellä puolestaan miehen vanhemmuutta. Nämä määritelmät eivät kuitenkaan auta hahmottamaan isyyden tai isänä olon moninaisuutta. Nyky-yhteiskunnassamme perhemuotojen muuttuessa muotoaan sana ”isä” saa useita uusia merkityksiä. Käytetäänkö esimerkiksi ”isä”-sanaa samassa taloudessa asuvasta äidin uudesta miesystävästä vai miehestä, joka on biologisesti lasten isä, mutta jota lapset eivät ole koskaan tavanneet.

(Eerola & Mykkänen 2014, 10–11.)

2.1 Isyyden merkitykset ja luokittelu

Huttunen (2001, 58–64) kirjoittaa isyyden eri merkityksistä ja luokitteluista. Hän on jaotellut isyyden neljään eri alaluokkaan; biologiseen, juridiseen, sosiaaliseen ja psykologiseen isyyteen. Biologisella isyydellä luonnollisesti tarkoitetaan lapsen ja miehen välistä biologisesti perinnöllistä suhdetta. Juridinen, eli oikeudellinen isyys määrittelee sen, kenellä on lain velvoittamia velvollisuuksia ja oikeuksia lapseen liittyen – toisin sanoen, kenellä on lapsen huoltajuus. Oikeudellisesti isäksi pääsee avioliiton isyysodottaman, isyyden tunnustamisen tai vahvistamisen sekä adoption seuraamuksena. Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta määräävän lain (361/1983) 1. §:ssä on kirjattu lapsen huoltoon liittyvät velvollisuudet seuraavasti:

Lapsen huollon tarkoituksena on turvata lapsen tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä.

Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus.

Lasta tulee kasvattaa siten, että lapsi saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee tukea ja edistää.

Sosiaalisesta isyydestä puhutaan silloin, kun lapsi ja isä jakavat arkensa yhdessä ja suhteeseen liittyy huolenpitoa, hoivaa ja yhdessäoloa. Nykyisissä moninaisissa perhemuodoissa julkinenkaan esiintyminen ja kiinteä suhde lapsen kanssa ei tarkoita, että mies olisi myös lapsen biologinen tai juridinen isä. Psykologinen isyys määrittyy selkeinten sen mukaan, kenet lapsi ajattelee isäkseen. Voidaan puhua kiintymyssuhteesta, joka lapsen ja isän välille on kehittynyt; lapsi ei välttämättä edes tunne biologista isäänsä, joten kiintymyssuhde heidän välillään on lapsen puolesta olematon. Psykologisesti itsensä isäksi tunteva tuntee halua suojella, tukea ja olla lapsen lähellä. (Huttunen 2001, 61–64.)

Sosiaalisen, juridisen, biologisen ja psykologisen isyyden luokitukset eivät sulje toisiaan pois. Yhdellä isällä voi hyvin olla kaikki edellä mainitut ominaisuudet. Isyys on kuitenkin niin moninainen asia, että luokittelu auttaa sen hahmottamisessa. Perinteisen perhemallin rinnalle on noussut mm. yksihuoltaja-, sateenkaari- sekä uusperheet. (Eerola & Mykkänen 2014, 10–11.)

2.2 Isyyden muodot

Isyys on kokenut paljon erilaisia muutoksia. Viime vuosikymmenten aikana on tapahtunut perhemuotojen muutos, joka jatkuu edelleen. 1980-luvulla selkeästi suurin osa lapsista n. 90 prosenttia syntyi aviopareille. Avioliiton ulkopuolisten lasten määrä on lisääntynyt ja luku tällä hetkellä on Suomessa n. 40 prosenttia. Avoliitosta on näin ollen kehittynyt avioliiton rinnalle vertautuva perherakenne. Myös sateenkaariperheet ovat tulleet näkyvimmiksi ja hyväksytyimmiksi 2000-luvulta alkaen. Enenevässä määrin on myös lapsistaan erillä asuvien isien ja yksinhuoltajien määrä. Tästä huolimatta Suomessa perhepalvelut ovat suunnattu lähinnä kahdesta heterovanhemmasta ja lapsista koostuville perheille. Toisenlaisissa perhesuhteissa elävät isät ovat hyvin usein marginaalissa. Näiden muutoksien seurauksena asiantuntijat voivat todeta, että aiempaa useammat lapset elävät ilman isäänsä päivittäistä arkeaan. Tilastollisesti avioerot ovat lisääntyneet ja koskettavat näin ollen yhä useampaa perhettä. Uudet elämäntilanteet isille ja lapsille voivat mahdollistaa paremmat vuorovaikutussuhteet tai päinvastoin tuottaa paljon haasteita. (Eerola & Mykkänen 2014, 17.) Isyydestä on vuosikymmenten varrella kerätty paljon tutkimustietoa, mutta sosiaali- ja terveyspalveluiden on silti havaittu keskittyvän lähinnä äitiin ja lapsiin. 2000-luvulla isyyteen on kuitenkin alettu kiinnittää tarkempaa huomiota myös sosiaalialan työssä. Esimerkiksi Ensi- ja

turvakotien liitto on järjestänyt vuonna 2015 EU:n koulutuksellisen Daphne-hankkeen, jonka tarkoituksena oli kouluttaa sosiaali- ja terveysalan työntekijöitä ottamaan isät huomioon perheissä, joissa perheen turvallisuus voi olla uhattuna. Hankkeen tavoitteena on tarjota isille tilaisuuksia tulla kuulluiksi isinä sekä lisätä heidän mahdollisuuksiaan osallistua lastensa elämään ja heidän asioidensa hoitamiseen. Hanke julkaisee sen tuotoksien pohjalta kootun oppaan, jonka toivotaan leviävän laajasti sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten tietoon. (Jaakkola 2015, 5.)

2.3 Isän ja lapsen välinen vuorovaikutus

Hyvän ja toimivan vuorovaikutuksen perusta on kunnioittaminen ja vakavasti ottaminen. Näitä asioita tarvitaan myös lapsen ja isän välisessä vuorovaikutuksessa. Isän tulee ottaa vakavasti lapsen tarpeet, tunteet ja ajatukset. Vaikka lapsen kokema maailma eroaa paljolti isän maailmasta, tunteet ja ajatukset ovat lapselle hyvin tärkeitä. Isän kunnioittaessa lapsen tunteita ja ajatuksia lapselle tulee tunne siitä, että häntä ymmärretään ja rakastetaan. (Inkinen & Poikkimäki 2010, 44.)

Lapsen kohtaaminen on tärkeää myös silloin, kun käydään läpi vaikeampia tunnetiloja. Tällaisia voivat olla esimerkiksi lapsen pettymyksen tunteet. Vuorovaikutuksessa on tärkeää hyväksyä kaikkien tunteiden olemassaolo ja se, että lapsella on oikeus tuntea tämän hetkinen tunne. Isän tehtävänä olisi auttaa lasta elämään tunteen kanssa. Kieltämällä ja torumalla lasta tai tämän tunnetta se ei onnistu. Lapselle olisi hyvä kertoa, että tunteiden kokeminen ei edellytä toimintaa niiden pohjalta. Tunteista voidaan puhua ja niitä voidaan käsitellä yhdessä. (Inkinen & Poikkimäki 2010, 42–43)

Isän ja lapsen aito läsnäolo kohtaamisessa on molemmille mielekästä ja lisäksi se auttaa kumpaakin olemaan oma itsensä. Läsnä oleminen tilanteessa ei kuitenkaan aina ole helppoa varsinkaan isälle. Elämän huolenaiheet, väsymys tai työasiat saattavat viedä ajatukset helposti muualle. Arjen keskellä lapsi tarvitsee koko ajan vanhemmiltaan huomiota ja hyväksytyksi tulemista ja läheisyyttä. Aitoa läsnäoloa voi hakea yhteisellä tekemisellä, joka vaatii pohdintaa ja keskittymistä. Myös ympäristön merkitys on olennaista kiireettömän ilmapiirin luomiseksi. Tekemisen tulisi olla myös molemmille mielekästä mielenkiinnon ylläpitämiseksi. Kun ajatukset harhautetaan muualle yhdessä tekemisen kautta, on molempien helpompaa olla aidosti läsnä kohtaamisessa. (Inkinen & Poikkimäki 2010, 43–44.)

Mykkäsen ja Eerolan tutkimuksessa (2014, 54–55) isän kokemuksesta, isät kertovat vuorovaikutuksesta lapsen kanssa. Haastateltujen miesten keskuudessa nousi esille vuorovaikutusta tukeviksi asioiksi lapsen perushoitoon liittyvät asiat. Näitä ovat mm. puhtaus, ruoka, hoiva ja leikkiminen. Monelle miehelle tuli tunne ajan riittämättömyydestä töiden ja kotitöiden ohella. Myös itsensä vertaaminen äitiin nousi selvästi esille. Isien mielestä vuorovaikutuksen määrä ja lasten kanssa vietetty aika on hyvä mittari isien ja lasten välisille suhteille. Monet isät kuvasivat haastatteluissa lasten kanssa vietettyjä hetkiä yksityiskohtaisesti. Isillä olikin varsin toiminnallinen suhde omaan lapseen, esim. pelailua, retkeilyä ja leikkimistä. Lasten kanssa vietetyt hetket nousivat isille erittäin merkityksellisiksi. (Eerola & Mykkänen 2014, 54–55.)

Yhteisen ajanvieton ja hyvän vuorovaikutussuhteen lisäksi isät nostivat esille myös ympäristön turvallisuuden. Isät pelkäsivät lapsen satuttavan itsensä. Esimerkkinä he käyttivät mm. käärmeen puraisua, jonkin myrkyllisen aineen syömistä ja sähköiskun saamista. Myös isien moraalinen vastuu nousi esille ja esimerkkinä käytettiin kotona olevia humalassa olevia vieraita. (Eerola & Mykkänen 2014, 56–57.)

Mannerheimin Lastensuojeluliiton (2014) mukaan paras tapa tukea lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta on yhdessä vietetty aika. Lapsi tarvitsee vanhemmalta aikaa itselleen ja tunnetta siitä, että vanhempi nauttii ja iloitsee lapsen kanssa vieteystä ajasta. Tekemisen ei tarvitse aina olla hienoa ja päämäärätietoista toimintaa, sillä itse yhdessä oleminen on tärkeintä. Jokaisella vanhemmalla ja lapsella on erilainen temperamentti, joka vaikuttaa vuorovaikutukseen. Yhtä ainoaa oikeaa vuorovaikutussuhdetta ei ole olemassa, vaan jokainen vanhempi ja lapsi muokkaa yhdessä oman suhteensa.

3 PÄIHTEET JA ISYYS

Haluamme määritellä päihteisiin ja päihteidenkäyttöön liittyviä termejä. Perustelemme tätä sillä, että mielestämme on hyvin tärkeää ymmärtää esimerkiksi päihteidenkäytön herättämiä tunteita ja ajatuksia. Kaikkien opinnäytetyömme eri vaiheissa kohtaamiemme isien mukaan päihteidenkäyttö – joko oma tai muiden – on ainakin jollakin tavalla vaikuttanut ja joillakin jopa määritellyt heidän omaa vanhemmuuttaan. Päihdeongelmaista tai -taustaista vanhempaa tai tämän vanhemmuutta voi olla haastavaa

ymmärtää, ellei käsitä, mitä päihdeongelma tarkoittaa ja miten se vaikuttaa. Haluamme myös selvittää eron päihderiippuvuuden ja päihdeongelman välillä, sillä ne eivät aina tarkoita samaa asiaa.

Päihdehuoltolain 1. luvun 1§:n mukaan päihteillä tarkoitetaan ko. laissa alkoholi-juomia sekä muita päihtymistarkoituksessa käytettäviä aineita (Päihdehuoltolaki 41/1986). Käytämme opinnäytetyössämme samaa määritelmää.

3.1 Määritelmät

3.1.1 Alkoholismi ja päihderiippuvuus

Arramies ja Hakkarainen (2013, 16) toteavat, että suomalaiselle yhteiskunnalle pahin uhka on alkoholi. He perustelevat tätä sillä, että sen vuoksi ihmisiä sairastuu alkoholismiin sekä muihin kroonisiin sairauksiin, kuten maksakirroosiin. Alkoholismi on kokonaisvaltainen sairaus, jonka haitat yltävät sekä yksilössä että yhteiskunnassa kaikkialle. Yksilöllä se vaurioittaa elimiä, psyykkisiä toimintoja, sosiaalisia suhteita sekä muuttaa käyttäytymistä.

WHO, eli maailman terveysjärjestö julisti alkoholismin jo vuonna 1952 hermosolutauksen sairaudeksi, joka voidaan pysäyttää, mutta jota ei voi parantaa. Sairaus merkitsee normaalista poikkeavaa elin- tai mielen toimintaa, josta on haittaa yksilölle itselleen sekä tämän läheisille. Myös Nimettömät Alkoholistit, eli AA, on perustamisestaan saakka käsitellyt alkoholismia sairautena, ei oireena jostakin muusta häiriöstä. Suomessa alkoholismia ei kuitenkaan tunnusteta sairaudeksi kovinkaan yleisesti. Jopa terveydenhoitoalalla ko. sairautta ei aina tunnisteta, tai sen luonnetta ei välttämättä ymmärretä. Suomen kielessä usein puhutaan alkoholi- tai päihdeongelmasta, ei sairaudesta. Kenties tämä sanavalinta on osasyllinen siihen, että osalla saattaa yhä olla sellainen käsitys, että alkoholismissa on kyse luonteen heikkoudesta, moraalittomuudesta tai psyykkisestä häiriöstä. (Arramies & Hakkarainen 2013, 18–19.)

Kuten sanottu, niin alkoholismi vaikuttaa yksilön elämään kokonaisvaltaisesti. Se aiheuttaa sekä fyysisiä, psyykkisiä, sosiaalisia että hengellisiä oireita. Alkoholismin tuottamia fyysisiä oireita on monia, ja niitä voidaan havaita niin perusterveydenhuollossa, erikoissairaanhoidossa kuin myös työterveyshuollossa. Valitettavan usein näissä

kuitenkin keskitytään hoitamaan ko. oiretta, eikä itse sairautta. Alkoholismin aiheuttamia fyysisiä oireita ovat esimerkiksi humalatilassa saadut ruhjeet, murtumat, venähdykset sekä erilaiset kosmeettiset vauriot. Samalla itse alkoholi aiheuttaa oireita sisäelimistössä, esim. vatsavaivoja, tulehduksia, myrkytystiloja, sisäelinsairauksia, korkea verenpainetta ja rytmihäiriöitä, puutostiloja, hermovaurioita, epileptisiä kohtauksia. (Arramies & Hakkarainen 2013, 37.)

Alkoholismin aiheuttavia psyykkisiä oireita puolestaan ovat esimerkiksi oman tilansa kieltäminen, ahdistuneisuus- ja paniikkihäiriöt, masennus, mielialahäiriön oireet, addiktio, unettomuus ja persoonallisuuden muutokset. Alkoholismista toipumisen hankalaksi tekeekin se, että alkoholisti usein kieltää oman tilanteensa. Tällöin hän ei osaa hakea apua siihen, missä hän apua tarvitsee. (Arramies & Hakkarainen 2013, 38–39.)

Sosiaaliset oireet on helpoiten havaittavissa kotona ja työpaikalla, mutta luonnollisesti oireita voi havaita myös muualla. Sosiaaliset oireet alkavat usein kasvamaan sairauden edetessä. Esimerkiksi ihmissuhteet läheisiin ihmisiin voivat muuttua epänormaaleiksi ja perustua kulusseihin. Työelämässä saattaa olla ongelmia, mm. krapuloita ja sairauslomia. Ajan myötä sosiaalinen verkosto voi muokkautua täysin päihteidenkäytölle sopivaksi, jolloin esimerkiksi ystäväpiiri voi muuttua. Myös avioerot ja taloudelliset vaikeudet ovat yleisiä sosiaalisia oireita alkoholismille. (Arramies & Hakkarainen 2013, 39.)

Alkoholismi aiheuttaa myös hengellisiä oireita, ns. ”moraalista krapulaa”. Tällä tarkoitetaan erilaisia tunteita ja tunnetiloja, joita alkoholisti käy läpi. Näitä ovat mm. ahdistus, syyllisyyden- ja keltvottomuudentunne, häpeä, viha ja pelko. Alkoholisti ei ymmärrä itsekään omaa käyttäytymistään, etenkin kun hän saattaa kieltää oman ongelmansa. Alkoholisti elää usein siinä uskossa, että hänen kokemansa ongelmat ja vaikeudet eivät liity hänen alkoholin käyttöön. Tällöin syy saattaa heidän mielestään löytyä ennemminkin olosuhteista tai muista ihmisistä. Samalla hän käyttäytyy pakonomaaisesti, eristäytyy, keinottelee ja valehtelee saadakseen sen, mitä hän haluaa, eli päihteen. Alkoholisteilla on samanlaisia arvomaailmoja kuin kenellä tahansa muulla. Siihen kuuluvat esimerkiksi perhe, työ, terveys. Heidän sairautensa kuitenkin voi aiheuttaa niiden toteuttamiseen ja niistä huolehtimiseen valtavan ristiriidan. (Arramies & Hakkarainen 2013, 40–43.)

Päihderiippuvuuden kuvauksesta ollaan yleisesti yksimielisiä. WHO on julkaissut kansainvälisen tautiluokitusjärjestelmän, ICD-10:n, jossa on osana myös päihderiippuvuutta määrittelevä osio. Oksanen (2014, 31) on julkaissut sen teoksessaan:

Kolmen tai useamman seuraavista kriteereistä on esiinnyttävä yhtäaikaaisesti kuukauden ajan viimeisimpien 12 kuukauden aikana tai toistuvasti, mikäli jaksot ovat kuukautta lyhempiä.

1. Esiintyy voimakas himo tai pakonomainen halu ottaa päihdettä
2. Kyky hallita päihteen käytön aloittamista, määrää tai lopettamista on heikentynyt
3. Esiintyy vieroitusoireita päihteen käytön päättyessä tai vähentyessä.
Ne voivat ilmetä:
 - a) käytetylle päihteelle tyypillisenä vieroitusoireyhtymänä tai
 - b) alkuperäisen tai muun samankaltaisesti vaikuttavan päihteen käyttönä vieroitusoireiden lievittämiseksi
4. Sietokyky kasvaa. Tämä voi ilmetä siten, että:
 - a) käytettyä annosta suurennetaan päihtymyksen tai entisen vaikutuksen saavuttamiseksi tai
 - b) entinen annos tuottaa selvästi heikomman vaikutuksen käytön jatkuessa.
5. Käyttö muodostuu elämän keskeiseksi asiaksi. Tämä voi ilmetä:
 - a) muista merkittävistä kiinnostuksen kohteista tai tyydytyksen lähteistä luopumisena joko osittain tai kokonaan siten, että
 - b) tuntuva osa ajasta kuluu päihteen hankkimiseen, käyttöön ja sen vaikutuksista toipumiseen
6. Käyttö jatkuu huolimatta sen aiheuttamista kiistattomista haitoista, joista käyttäjä on tietoinen tai joista hänen voidaan olettaa olevan tietoinen.

3.1.2 Päihdeongelma

Päihdeongelman määrittäminen ei ole yhtä yksinkertaista kuin riippuvuuden ja sairauden määrittäminen. Pirskanen (2011, 43) kertoo, että ”alkoholiongelman määrittely on kulttuurisidonnainen sosiaalinen projekti”. Tällä tarkoitetaan sitä, että ei ole olemassa yhtä ainoaa vastausta siihen, mikä määritellään päihdeongelmaksi. Esimerkiksi juodun alkoholin määrää ei voi yksiselitteisesti peilata siihen, onko yksilö alkoholisti. Joillekin suurelta määrältä alkoholia ei välttämättä aiheuta psykologista riippuvuutta tai terveydellisiä haittoja, tai nämä ongelmat saattavat ilmetä vasta pitkän ajan kuluttua.

Mikäli yksilö ylittää suurkulutuksen rajan alkoholin juomisessa, on hän suurkuluttaja. Miehillä tämä tarkoittaa seitsemää alkoholiannosta päivässä tai 24 annosta viikossa. Naisilla suurkulutuksen raja menee viidessä annoksessa päivässä tai 16 annoksessa viikossa. (Arramies & Hakkarainen 2013, 45.)

Toisaalta taas alkoholinkulutuksen riskirajat eivät ole terveyshaittojen näkökulmasta turvarajoja, sillä humaltuminen voi aiheuttaa terveydellisiä haittoja vaikka kulutus olisikin riskirajoja alhaisempi. Päihdeongelmaa voi määritellä myös siten, millä tavalla päihteet vaikuttavat yksilön sosiaalisiin toimintoihin. Yksilö ei päihteidenkäytön vuoksi pysty tai halua pitämään esim. työstään tai perheestään huolta. (Pirskanen 2011, 43–44.)

Ruisniemen (2006, 21) mukaan päihderiippuvuuden kehittyessä yksilön maailmankuva näyttäytyy päihteiden kautta ja tärkeiksi asioiksi muuttuvat ne, jotka mahdollistavat päihteidenkäytön. Hänellä saattaa olla käsitys, että päihteiden nauttiminen on omalle hyvinvoinnille välttämätöntä. Solantaus (2010, 12) kirjoittaa, että päihteiden käyttäjä ei välttämättä näe toiminnassaan mitään väärää, vaan pitää sitä täysin normaalina. Tällöin on tärkeää oivaltaa ja myöntää, että päihteidenkäyttö saattaa olla ongelmallista toisille, vaikka se ei siltä yksilöstä itsestään tuntuisikaan.

3.2 Päähteet vanhemmuudessa

Vanhempien päihteidenkäytöstä löytyy melko runsaasti materiaalia, mutta usein selviää, että näissä teoksissa vanhemmuudella tarkoitetaan lähes yksinomaan äitiyttä tai koko perhettä. Nätkin (2006, 5) perustelee tätä omassa teoksessaan sillä, että yhteiskunnassamme vanhemmuus on ”epäsymmetrisesti sukupuoliutunutta”, eli vanhemmuudella tarkoitetaan yleisesti äitiyttä. Hän mainitsee myös, että usein päihdeongelmat eristävät isiä vanhemmuudesta sosiaalisista ja historiallisista syistä. Myös Englannissa on herätetty huomiota vastaaviin havaintoihin. Parenting and Alcohol Projectin julkaisemassa selonteossa todetaan, että vaikka päihdehuolto on usein kohdistettu miehille, niin heidän isyyteensä liittyviä velvollisuuksia ja vahvuuksia on harvoin tiedostettu tai otettu huomioon. (Parenting and Alcohol Project 2006, 5–6.)

Mielestämme nämä ovat ikäviä havaintoja. Positiivista on kuitenkin se, että päihdeisyyttä käsittelevät teokset ja tutkimukset, joita olemme onnistuneet löytämään, on tehty vasta viime vuosina. Positiivista tämä on siksi, että aihe on viimein nousemassa esiin. Pirskanen (2011, 33–34) toteaa tämän johtuvan naisten aseman muutoksesta, joka on siten myös vaikuttanut miesten asemaan. Hän mainitsee perinteisen ydinperheen sisällä tapahtuvien muutosten aiheuttajiksi esimerkiksi naisten yleistyneen työssä käymisen, lisääntyneen koulutuksen sekä kaupungistumisen. Nämä asiat ovat tuoneet tasa-arvoisuutta sukupuolten välille ja näin ollen myös vanhemmuuteen.

3.2.1 Päihteiden vaikutus vanhemmuuteen

Päihteet vaikuttavat ihmisen toimintaan laaja-alaisesti. Käyttäjä toivoo päihteidenkäytöltä yleisimmin miellyttävää oloa ja tuntemuksia: arka ihminen toivoo tulevansa päihteiden avulla rohkeammaksi, ja masentunut toivoo päihteiden auttavan surun unohtamiseen. Päihteiden luoman vahvan tunnekokemuksen lopputulosta on kuitenkin haastavaa hallita. Myös positiiviset tunteet voivat muuttua negatiivisiksi. (Solantaus 2010, 5.)

Solantaus (2010, 6–7) kertoo, miten päihtyneen omat tarpeet ovat vahvoja sekä hänen mielestään täysin oikeutettuja, ja joihin hän vaatii välitöntä toteutumista. Vaikka vanhempi olisikin esimerkillinen kasvattaja hänen ollessaan päihdeettömänä, hänen käytöksensä muuttuu radikaalisti päihteitä käyttäessä. Jokaisessa tapauksessa tämä vaa-

rantaa lapsen kasvua, kehitystä ja turvallisuutta. Vanhemman käyttäessä päihteitä omat tarpeet asetetaan edelle ja käytös saattaa muuttua itsekeskeiseksi. Samalla empatian tunne voi kadota toisia ihmisiä kohtaan. Esimerkiksi Hyytinen (2007, 98) kertoo siitä, miten hänen haastattelemansa henkilöt ovat kuvanneet huumeiden vaikuttavan heidän tunteisiinsa. Haastateltavat kertoivat, että huumeet herättivät heissä aikaan tunteettomuutta, joka ilmeni välinpitämättömyytenä ja hellyyden puutteena lapsia kohtaan. He eivät osanneet ilmaista tunteitaan lapsilleen, vaan sen sijaan purkivat pahaa oloaan esimerkiksi voimakkaasti huutamalla tai uhkailemalla itsemurhalla.

Vanhempi saattaa tulkita väärin lapsen olemusta tai tekemistä. Vauvan itku saatetaan käsittää tahalliseksi kiusaamiseksi, joka saa vanhemman ärtymään. Päihteet heikentävät harkinta- ja arviointikykyä, jolloin vanhempi saattaa toimia tavalla, joka häntä voi kaduttaa myöhemmin. Vanhemman vieroitusvaiheet tai krapulatilat voivat olla lapsen mielestä pelottavampia kuin se, että vanhempi olisi päihtyneenä. Vanhempi ei pysty hallitsemaan fyysisiä ruumiintoimintojaan, kuten esimerkiksi oksentamista, joka saa lapsen huolehtimaan ja pelkäämään vanhempansa puolesta. Joskus lapsi voi jäädä kotiin koulusta huolehtiakseen vanhempansa krapulasta. Päihteitä käyttävän vanhemman vointi ja ailahteleva käytös alkavat loppujen lopuksi määrätä lapsen elämää. Lapset näkevät ja kokevat tilanteita, jotka ovat heille vaikeita ja lähes mahdottomia käsitellä. Lapsen omat tunteet kuten pelko, hätä, viha ja häpeä tukahdutetaan, jotta ne eivät horjuttaisi kodin tasapainoa. (Solantaus 2010, 6–7.) Hyytinen (2007, 99) toteaa, että turvattomuutta herättää myös se, että lapset saattavat näissä tilanteissa joutua huolehtimaan nuoremmista sisaruksistaan. Osa heistä saattaa myös osata pelätä huostaanottoa. Toisaalta lapsille suurin taakka voi olla se, että he jäävät huomiotta. Tämän seurauksena he saattavat pyrkiä tekemään itsensä näkyviksi erilaisin rangaistavin keinoin, joka saattaa jälleen provosoida päihtynyttä vanhempaa.

Kaikki tämä epävarmuus voi johtaa perheenjäsenten ja läheisten totaaliseen uupumiseen. Päihdeongelma on hyvin usein pitkäaikainen ja vaikea prosessi, joka voi tuntua läheisistä sekä päihteiden käyttäjästä todella raskaalta. (Ihalainen & Kettunen 2011, 224.)

3.2.2 Vanhemmuus voimavarana kuntoutuksessa

Vaikka yksilön päihdeongelma onkin koko perhettä koskeva asia, niin silti päihdekuntoutus on yleensä yksilöllistä kuntoutusta. Etenkin kuntoutuksen alussa kuntoutuja ja lapset erotetaan toisistaan. Tämä nähdään lapsen edun mukaisena, sillä kuntoutuvan vanhemman voimat menevät oman fyysisen ja psyykkisen kunnon tasapainottamiseen. Vanhemman ja lapsen välisen suhteen rakentaminen ja tukeminen kuntoutuksen aikana on kuitenkin mahdollista, sillä tämä suhde voi toimia sekä lapselle että aikuiselle tärkeänä voimavarana tulevaa elämänmuutosta ajatellen. Kun kuntoutus on edennyt tarpeeksi pitkälle, ja vanhempi on saanut itsensä tasapainoon, hän pystyy paremmin huolehtimaan myös lapsistaan. (Nätkin 2006, 165–166.)

Vanhemmuuden tukeminen päihdekuntoutuksessa palvelee sekä itse asiakasta että myös tämän perhettä ja koko yhteiskuntaa. Tämän ansiosta viime vuosina on kehitetty entistä enemmän erilaisia perhekuntoutuksen malleja, etenkin projektirahoitusten turvin. Tämän tavoitteena on auttaa yksilöä toipumaan ja katkaista sukupolvelta toiselle siirtyvä päihdekierre. (Ruisniemi 2006, 175–176.) Erilaisten projektien lisäksi myös etenkin yhteisöllisessä kuntoutuksessa perhe on mahdollista ottaa mukaan kuntoutukseen eri keinoin. Yhteisölliseen kuntoutukseen kuuluu lyhyet jaksot, joissa kuntoutuja palaa kotipaikkakunnalleen harjoittelemaan arkea. (Nätkin 2006, 166.) Pohdimme, että tällaisten jaksojen aikana on suuri merkitys sillä, minkälaiset resurssit kuntoutujalla on kotipaikkakunnallaan. Sosiaalinen verkosto ja sen rakenne on tällöin todella tärkeä. Yhtä saattaa olla vastassa kuntoutuksessa tukeva perhe, kun taas toisella vastassa ei ole välttämättä ketään, tai entinen kaveriporukka, jossa käytetään päihteitä.

Yhteisöllisiin kuntoutuksiin on usein myös mahdollista osallistua eripituisiksi jaksoiksi perheenä. Lapset käyvät arkisin päiväkodissa tai koulussa ja elävät yhteisössä arkielämää vanhempiensa kanssa. Samalla vanhemmat saavat ohjausta ja tukea vanhemmuuden eri tilanteisiin, esimerkiksi tietyin väliajoin kokoontuvissa vanhempainryhmissä. (Nätkin 2006, 166–167.)

Edwards ym. (1997, 237) toteavat, että mikäli päihdeongelmaisella on tukea antava puoliso, olisi tämä hyvä ottaa mukaan kuntoutukseen. Tämä tukisi ja hyödyttäisi molempia osapuolia ja kuntoutuja voi tällöin todennäköisemmin hyväksyä esimerkiksi AA-kerhojen tarpeellisuuden. Tässä yhteydessä ei käsitelty lasten vaikutusta vastaa-

vaan motivointiin, mutta lienee turvallista olettaa, että pelkällä olemassaolollaan myös lapset saattavat motivoida päihdeongelmaista vanhempaa ottamaan kaiken avun vastaan.

3.3 Vanhempien päihteidenkäytön vaikutus lapseen

Holmberg (2003, 13–14) kertoo teoksessaan vanhemman päihteidenkäytön vaikutuksesta lapseen seuraavasti. Vanhemman käytös muuttuu hänen ollessaan päihtyneenä. Lapselle muutos raittiista vanhemmasta päihtyneeksi vanhemmaksi on hämmäntävä prosessi. Päihtyneenä vanhempi voi sanoa tai tehdä asioita, jotka ovat lapsesta kummallisia tai jopa pelottavia. Monet lapset ajattelevatkin vanhemmassaan olevan useampia persoonallisuuksia: omituinen, pelottava, vihainen, masentunut ja mukava. Tunteidenkirjo, jonka päihdeperheen lapsi voi kokea, on hyvin laaja. Lapsi ei voi tietää millainen vanhempi on milläkin hetkellä ja tämä lisää turvattomuuden tunnetta. Ihalainen & Kettunen (2011, 223–224) kertovat myös päihteiden käyttäjän läheisten tunteista ja selviytymiskeinoista. Suhtautuminen päihteidenkäyttöön ja päihteiden käyttäjään vaihtelee läheisestä henkilöstä riippuen. Tähän vaikuttaa esimerkiksi eri perheenjäsenten väliset suhteet sekä elämäntilanteet.

Päihdeperheen arki voi olla kaukana ”normaalista” arjesta. Vuorokausirytmä voi olla sekaisin, ruokaa ei aina ole saatavilla ja kotityöt jäävät tekemättä. Arjen kulku voi olla usein myös hyvin hektistä ja rauhatonta. Päihteettömät päivät tuovat perheeseen tasapainoa, kun taas päihteidenkäyttöpäivät rikkovat tasapainon uudelleen. (Holmberg 2003, 13–14.)

3.3.1 Lapsen tunteet ja selviytymiskeinot

Päihteitä käyttävän vanhemman lapsissa heräämiin tunteisiin ja avuntarpeisiin vaikuttavat huomattavasti jommaltakummalta vanhemmalta tai muilta läheisiltä saadun sosiaalisen ja henkisen tuen määrä. Tähän vaikuttavat myös lapsen oma persoonallisuus ja ikä. Myös päihtyneen vanhemman käytöksellä on luonnollisesti suuri merkitys; riidanhakuinen, väkivaltainen tai muilla tavoin aggressiivinen käytös on huomattavasti haitallisempaa verrattuna vanhempaan, joka ei päihtyneenä ole verbaalisesti tai fyysisesti väkivaltainen. (Edwards ym. 1997, 62.)

Taitto (2002, 19–21) kertoo päihdeperheen lasten tunteidenkirjosta seuraavasti. Lapsi voi joskus syyttää itseään vanhemman päihteidenkäytöstä. Lapsi ajattelee, että ei ole käyttäytynyt riittävän hyvin, joka on syy vanhemman päihteiden käyttöön. Syyllisyyden tunne ja häpeä liittyvät usein vahvasti toisiinsa. Lapsi voi tuntea häpeää esimerkiksi siitä, jos vanhempi tulee päihtyneenä vanhempainiltaan tai vanhempi käyttäytyy oudosti kun lapsella on kaveri käymässä. Päihteidenkäyttö perheessä on koko perheen yhteinen salaisuus. Päihteidenkäytöstä tai sen aikana tapahtuneista asioista ei puhuta, eikä siitä kerrota jos joku kysyy. Vanhemmat voivat myös kieltää lapsia puhumasta kenellekään päihteidenkäytöstä. Todellisuuden kieltämisestä ja valehtelusta tulee arkipäivää.

Oleellinen asia lapsen hyvälle kehitykselle on turvallisuus. Päihteitä käyttävä vanhempi kuitenkin rikkoo tärkeitä turvallisuuden elementtejä. Vanhempi esimerkiksi saattaa jättää lapsen pitkäksi aikaa yksin, kotona ei ole ruokaa tai lapsen hygieniasta ei huolehdita. Lisäksi päihteitä käyttävä vanhempi saattaa olla aggressiivinen puolisoa tai lapsia kohtaan, jolloin lapsi joutuu kärsimään henkisen tai fyysisen väkivallan pelosta. Lapsi oppii nopeasti riitatilanteet, jolloin pitää olla varuillaan ja mennä piiloon mahdollisen uhkan vuoksi. Tästä syystä lapsen voi olla lähes mahdotonta keskittyä läksyjen tekoon tai leikkeihin, kun kaikki energia kuluu ympäristön tarkkailuun.

Päihdeperheessä tunteiden kieltäminen on hyvin yleistä. Ei ole ilon eikä myöskään surun aiheita ja tunteiden näyttämisestä voidaan rangaista. Näin lapset oppivat tukahduttamaan tunteensa ja eri tunteiden tiedostaminen muuttuu vaikeaksi. Päihteitä käyttävä vanhempi saattaa jättää lapsen täysin huomiotta, jolloin lapsi ei saa tarvitsemaansa tukea ja kannustusta. Huonon itsetunnon omaava lapsi ei usko olevansa riittävän hyvä ja on hyvin epävarma itsestään. Tämä johtaa myös osaltaan vähäisiin sosiaalisiin taitoihin. Perheellä ei myöskään välttämättä ole hyvää sosiaalista verkostoa vaan vanhempien ystävät ovat usein myös päihteidenkäyttäjiä. Tällöin lapsi ei välttämättä saa terveen sosiaalisen kanssakäymisen mallia. Päihdeperheessä lapsella ei välttämättä muodostu minkäänlaista käsitystä siitä millaista olisi elää ”normaalissa” perheessä. Lapsi ei välttämättä vietä aikaa vanhempiensa kanssa tai hänelle ei ole asetettu koskaan minkäänlaisia rajoja. Ruuanlaittaminen joka päivä voi olla myös aivan uutta päihdeperheessä kasvaneelle lapselle, kun taas ”normaaliperheessä” kasvaneelle lapselle nämä asiat ovat itsestäänselvyyksiä. (Taitto 2002, 19–21.)

Päihtyneenä vanhempi voi myös luvata lapselle asioita, joita hän ei enää raittiina muista. Lapsen pettyessä jatkuvasti hän voi menettää luottamuksen vanhempaansa. Lopulta voi käydä niin, että lapsi ei luota myöskään vanhemman raittiina tehtyihin lupauksiin. Pettymyksien ja rikottujen lupauksien seurauksena on ennakoimattomuutta. Edes tavallisiin arkeen liittyviin suunnitelmiin ei voi välttämättä luottaa, kun vanhemman päihtymys tai vieroitusoireet estävät niiden toteutumisen. (Hyytinen 2007, 100.)

Ihalainen ym. (2011, 223–224) mainitsevat tunteista ja selviytymiskeinoista samoin kuin Taitto (2002). Lisäksi he nostavat esille vihan ja katkeruuden tunteet. Nämä tunteet saattavat säilyä pitkiäkin aikoja elämässä, jos niitä ei ole mahdollista käsitellä. Viha saattaa aiheuttaa myös perheenjäsenten välille riitoja, joka saattaa pahimmassa tapauksessa johtaa väkivaltatilanteisiin, mikä puolestaan johtaa itsesyytöksiin.

3.3.2 Läheisriippuvuus

Päihdeperhe elää päivittäin ristiriitaisissa ja pelonsekaisissa tunteissa. Lapsi ei välttämättä tiedä, mitä milloinkin on lupa tehdä ja mitä ei. Hän saattaa jäädä vaille vanhempien antamaa tervettä huomiota ja alkaa kehittämään omia selviytymiskeinojaan, sekä hoitamaan perheensä tunne-elämää lapsen keinoin. Lapsi oppii käyttämään erilaisia tunne-elämän keinoja ja pian niistä voi tulla osa myös lapsen persoonallisuutta. (Arramies & Hakkarainen 2013, 153.)

Läheisriippuvuudesta voidaan puhua silloin, kun päihteitä käyttävän läheinen omak-suun itselleen tietyt käyttäytymismallit ja luonteenpiirteet osaksi persoonallisuuttaan. Suuri vaara sairastua läheisriippuvuuteen on elää epäsuotuisissa olosuhteissa pitkiä aikoja. Tällaisia olosuhteita voivat olla esimerkiksi päihdeperhe, insesti tai ahdasmielinen uskonto. Läheisriippuvuus on krooninen sairaus, joka etenee asteittain. Pahimmassa tapauksessa läheisriippuvuus saattaa johtaa jopa kuolemaan. Sairautta on vaikea tunnistaa alussa, sillä se alkaa terveillä reaktioilla läheisiin ilmiöihin tai henkilöihin. Kiinnittyminen tapahtuu lähinnä tunne-elämän tasolla. Sairauden edetessä pidemmälle se voi oireilla esimerkiksi erilaisina mielenterveysongelmina, väkivaltaisuutena, eristäytymisenä tai vakavina fyysisinä sairauksina. Seuraavaksi tyypillisiä läheisriippuvuuden tuntomerkkejä:

- Huolehtiminen toisista on pakonomaista
- Hän siirtää omat toiveensa syrjään
- Hän ei uskalla kieltäytyä, koska pelkää tulevansa hylätyksi
- Hänen itsetuntonsa on heikko ja luottamus toisiin on huono
- Käyttäytymistä leimaa kontrollointi
- Kehujen vastaanottaminen on vaikeaa, mutta suuttuu, jos muut eivät kiittele tai kehu
- Hän elää toisten kautta ja saa tyydytystä muiden onnistumisista (Arramies & Hakkarainen 2013, 152, 154–155.)

Läheisriippuvuus voidaan jakaa kahteen eri muotoon: klassiseen läheisriippuvuus käyttäytymiseen ja vastariippuvaiseen käyttäytymiseen. Klassisessa käyttäytymisessä henkilö ei tunnista omia tarpeitaan vaan on hyvin muuntautumiskykyinen ja muita miellyttävä. Yleensä henkilö toimii juuri päinvastoin, kuin hänestä oikeasti tuntuu, esimerkiksi hymyilee vaikka sattuu. Hän välttelee parhaansa mukaan yhteenottoja muiden kanssa ja keskittyy täysin toiseen ihmiseen ja hänen elämäänsä. Vastariippuva käyttäytyminen tunnetaan parhaiten vahvuuteen sairastumisena. Tällainen henkilö on opetellut pärjäämään itsekseen. Henkilö todistelee usein käytöksellään, että hän on täysin riippumaton ja vahva. Toisaalta läheisriippuvaisella henkilöllä voi olla molempia piirteitä eri henkilöitä kohtaan ja piirteet voivat myös sekoittua. Molemmat läheisriippuvuuden muodot ovat niin sanottuja puolustusmekanismeja, joilla reagoidaan lapsuuden haavoihin. (Arramies & Hakkarainen 2013, 155.)

4 OPINNÄYTETYÖN TAVOITTEET JA PROSESSIN KULKU

4.1 Tavoitteet

Opinnäytetyömme tavoitteet pohjautuivat Erityisesti Isä -projektin tavoitteiden mukaisesti. Pää tavoitteenamme oli koko prosessin aikana päihdetaustaisten isien ja heidän lastensa välisen vuorovaikutuksen tukeminen sekä sen ylläpitäminen. Lisäksi pyrimme toiminnallamme vahvistamaan isien vanhemmuutta. Halusimme myös kehittää sellaista toimintaa, joka voisi jäädä Erityisesti isä -projektissa pysyväksi keinoksi tukea päihdetaustaisia isiä sekä työskennellä heidän kanssaan. Nämä tavoitteet näkyivät käytännössä enemmän järjestämässämme toimintakerroilla.

Haastatteluiden pääkohderyhmäksi valitsimme eri-ikäisiä ja eri elämäntilanteissa olevia päihdetaustaisia isiä. Haastatteluiden avulla pyrimme laajentamaan sekä lisäämään käytännön kokemustietoa teorian tiedon rinnalle. Pääkysymyksemme haastatteluissa oli selvittää kokonaisvaltaista käsitystä isyyteen liittyen. Halusimme lisäksi kartoittaa kohderyhmän mielipiteitä isän ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukemiseen ja vahvistamiseen päihdekuntoutuksessa.

Yhtenä tärkeänä kehittämiskartoituksena koimme selvittää sitä, kuinka sosiaalialan ammattilainen voi tukea miehen isyyttä päihdekuntoutuksen osana. Voisiko isyys olla voimavarana päihdekuntoutuksessa ja millaisia asioita tällöin tulisi huomioida.

4.2 Prosessin kulku

Vilka ja Airaksinen (2003, 23) nimeävät opinnäytetyön ensimmäiseksi vaiheeksi aiheen ideoinnin, eli aiheanalyysin. Lähdimme toteuttamaan opinnäytetyötämme ensin kartoittamalla omia mielenkiinnonkohteitamme. Toinen meistä oli kiinnostunut lastensuojelu- ja perhetyöstä ja toinen erikoistui kuntouttavassa aikuissosiaalityössä päihdetyöhön. Halusimme molemmat tehdä toiminnallisen ja ajankohtaisen opinnäytetyön. Lisäksi olimme motivoituneita oppimaan toistemme syventävistä opinnoista. Aiheanalyysin seuraavassa vaiheessa, keväällä 2014, aloimme pohtimaan, olisiko jokin keino yhdistää mielenkiinnonkohteemme ja vahvuutemme toteuttaa niiden mukainen opinnäytetyö. Keskustelimme asiasta ohjaavan opettajamme kanssa, joka osasi suositella meille Tyynelän Erityisesti isä-projektia, joka oli aloittanut toimintansa Mikkelissä vuonna 2013. Perehdyimme projektin tarkoitukseen ja tavoitteisiin Tyynelän verkkosivuilta. Seuraavaksi ryhdyimme pohtimaan erilaisia keinoja toiminnallisen opinnäytetyön toteuttamiseksi ja mietimme, että olisi mielenkiintoista järjestää päihdetaustaisille isille ja heidän lapsilleen päivän mittainen tapahtuma tai leiri.

Otimme tämän jälkeen yhteyttä Mikkelin toimipisteen projektityöntekijään, mutta emme päässeet heti keväällä toteuttamaan opinnäytetyötämme, sillä toimipisteen työntekijä oli vaihtumassa. Saimme kuitenkin sovittua hankkeen projektikoordinaattorin kanssa, että uuden työntekijän löydyttyä voimme aloittaa opinnäytetyömme käytännön toteutuksen. Käytimme kesän teorian tutkimiseen ja lähteiden keräämiseen. Elokuussa 2014 saimme uuden projektityöntekijän yhteystiedot ja olimme hänen kanssaan yh-

teyksissä sähköpostitse. Syyskuussa tapasimme kasvotusten ja keskustelimme tarkemmin omista suunnitelmista ja ehdotuksistamme, ja saimme niihin projektin työntekijältä kehittämis ehdotuksia. Tässä vaiheessa tulimme esimerkiksi siihen lopputulokseen, että koko päivän mittaista tapahtumaa tai leiriä ei kannattaisi järjestää, sillä osallistujien hankkiminen siihen voisi olla haasteellista. Sen sijaan päädyimme järjestämään neljä eri toimintakerta, joiden kestoiksi arvioimme puolitoista tuntia. Sovimme päivämäärät toimintakerroille marras- ja joulukuulle. Teimme projektityöntekijän kanssa lisäksi alustavaa suunnittelua toimintakertojen teemoista. Päätimme esimerkiksi järjestää yhden sisäliikunta-teemaisen toimintakerran, joten sitä varten varasimme liikuntasalin Mikkelin ammattikorkeakoulun tiloista. Suunnittelimme toimintakertoja tarkemmin loka- ja marraskuun aikana ja toteutimme ne marras- ja joulukuussa.

Lokakuussa 2014 päätimme tehdä toimintakertojen lisäksi myös haastatteluja syventääksemme tietouttamme ja saadaksemme lisää aineistoa. Tällöin vielä epäilimme, ettemme saisi tarpeeksi aineistoa toimintakertojen havainnoinneista. Osallistuimme marraskuussa Viola ry:n järjestämässä Isyysmatinea-tapahtumassa, jossa pääsimme kertomaan opinnäytetyöstämme sekä pyytämään halukkailta haastateltavilta yhteystietoja. Saimme tapahtuman yhteydessä kolmen haastatteluista kiinnostuneiden yhteystiedot. Lisäksi saimme hyvää lähdeaineistoa kahdelta luennoitsijalta, Johanna Mykkäselältä ja Petteri Eerolalta, jotka olivat perehtyneet isyyteen syvällisemmin. Loput haastateltavat löysimme muista kontakteista. Otimme yhteyttä haastateltaviin joului- ja tammikuun aikana ja sovimme yksilöhaastatteluiden ajankohdat tammi- ja helmikuun ajalle, jolloin toteutimme kaikki viisi haastattelua.

Havainnointien purkua toteutimme jatkuvasti. Teimme muistiinpanoja ja toimintakertojen jälkeen keskustelimme vielä kahdestaan tekemistämme havainnoista. Kun toimintakerrat oli toteutettu, teimme yhteisen taulukon, jossa havaintomme oli merkitty omalle osa-alueelleen, esimerkiksi huolenpitoon tai rajojen asettamiseen. Kun olimme saaneet kaiken aineiston kerättyä, pääsimme analysoimaan niitä. Kuva alla opinnäytetyön prosessin etenemisestä (Kuva 1.)

KUVA 1. Opinnäytetyöprosessi

4.3 Tutkimusprosessissa käytetyt menetelmät

4.3.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallinen opinnäyte tarkoittaa yleisesti opinnäytetyötä, joka tavoittelee ammatillisella kentällä jonkin toiminnan ohjeistamista, opastamista tai kokonaan uuden toiminnan järjestämistä tai järjeistämistä. (Vilkka & Airaksinen 2003, 9.)

Vilkka & Airaksinen (2003, 16–18) toteavat, että toiminnallisessa opinnäytetyössä olisi hyvä olla toimeksiantaja. Tätä perustellaan sillä, että opinnäytetyön ja sen prosessin avulla saa kiinnitettyä työelämän huomiota sekä itse opinnäytetyöhön, mutta myös sen tekijöihin. Toimeksiannetun opinnäytetyön on myös todettu lisäävän vastuuntuntoa sekä opettavan projektinhallintaa, kuten suunnittelua, aikatauluttamista ja tiimityöskentelyä. Lisäksi se tukee myös ammatillista kasvua. Toisaalta toimeksiannetussa opinnäytetyössä on aina riski, että se muuttuu mittavammaksi ja täten työläämmäksi, kuin mitä opinnäytetyön alkuperäiset suunnitelmat ja ammattikorkeakoulun asettamat tavoitteet vaativat.

4.3.2 Havainnointi osana tutkimusta

Havainnointi on yksi vanhemmista tutkimusmenetelmistä, jota on käytetty monilla eri tieteenaloilla. Haastatteluiden avulla on mahdollista saada selville henkilöiden mielipiteitä ja ajatuksia, mutta ne eivät kerro, mitä todella on tapahtunut. Toimintaa havainnoimalla voidaan saada tietoa siitä, toimivatko henkilöt niin kuin he sanovat toi-

mivansa. Tieteelliselle havainnoinnille voidaan asettaa myös vaatimuksia, sekä tarkentaa havainnoinnin kohteita. (Hirsjärvi 1997, 207–208.)

Kun havainnointimenetelmää käytetään tutkimuksessa, on tärkeää muistaa pitää erillään varsinaiset havainnot ja tutkijan omat tulkinnat havainnoista. Havainnoinnin menetelmiä on useita, mutta valitsimme itsellemme isä-lapsi-toimintaan osallistuvan havainnointimenetelmän. Osallistuva havainnointi jaetaan usein karkeasti kahteen alalajiin. Täydellisessä osallistumisessa tutkija pyrkii luomaan hyvin läheiset välit havainnoitaviin ihmisiin sekä pääsemään ryhmän jäseneksi. Toinen vaihtoehto on osallistua havainnoijana. Tutkittaville kerrotaan aluksi, että havainnoija toimii ryhmässä havainnotojen tekijänä. Käytännössä havainnoija pyrkii saavuttamaan läheiset välit ryhmään sekä osallistumaan toimintaan jossain määrin. Samalla hän voi esittää tutkittavilleen kysymyksiä sekä havainnoida toimintaa. Havainnointi voi kohdistua erikseen määriteltäviin kohteisiin tai yleiseen kokonaisvaltaiseen havainnointiin. (Hirsjärvi 1997, 211–212.)

Havainnointiin kuuluu olennaisesti myös muistiinpanojen tekeminen, sillä pelkät jälkikäteen tehdyt muistinvaraiset muistiinpanot ovat harvoin kattavia. Muistiinpanojen tekeminen on periaatteessa jo esianalyysia, sillä ylös kirjataan valikoiden se, mikä tutkimuksen kannalta on olennaista. Muistiinpanoissa tulisi aina olla päiväys, jotta aineisto pysyisi kronologisessa järjestyksessä. Muistiinpanojen selkeyden takia on myös hyvä käyttää havainnoitavien oikeita nimiä, vaikka lopullisessa, julkaistavassa tekstissä ne tuleekin muuttaa tunnistamattomiksi. Tämän vuoksi onkin pidettävä huoli siitä, että muistiinpanot ovat turvallisesti tallessa. (Aaltola & Valli 2007, 161–163.)

Kuten kaikissa muissakin tutkimusmenetelmissä, myös osallistuvassa havainnoinnissa on hyvät ja huonot puolensa. Huomattavasti suurin saatava hyöty havainnoinnista on välittömän ja suoran tiedon saaminen ryhmän tai yksilön toiminnasta. Näin ollen havainnointi toimii hyvin kvalitatiivisen tutkimuksen menetelmänä. Havainnointia tutkimusmenetelmänä on kuitenkin kritisoitu erityisesti siitä, että tutkija voi läsnäolollaan häiritä tilannetta tai muuttaa sen kokonaan. Tutkimuksen objektiivisuus saattaa myös kärsiä siitä, jos tutkija sitoutuu emotionaalisesti havainnoitavaan tilanteeseen tai ryhmään. (Hirsjärvi 1997, 208.)

4.3.3 Teemahaastattelu

Valitsimme opinnäytetyömme haastattelu-osiota varten käytettäväksi puolistrukturoidun haastattelun, eli teemahaastattelun. Puolistrukturoitu haastattelu tarkoittaa sitä, että haastattelussa esitettävät aihepiirit ja teemat on suunniteltu etukäteen ja ne ovat kaikille samat. Valmiiden vastausvaihtoehtojen sijasta haastateltava saa kuitenkin vastata kysymyksiin omin sanoin, Kysymykset ovat pääosin kaikille samat, mutta niissä ei ole ennalta määrättyä tarkkaa järjestystä tai muotoa. Tällöin haastateltavan tehtävä on pitää huolta siitä, että kaikki teema-alueet käydään läpi jossain vaiheessa haastattelua. Keskustelunomaisen teemahaastattelun on todettu olevan suosituin Suomessa käytetty haastattelutapa laadullisen aineiston keräämisessä. (Aaltola & Valli 2007, 25–28.)

Aaltola ja Valli (2007, 37) toteavat, että teemahaastattelun rungon voi ajatella kolmetasoisena. Ensimmäisenä tasona ovat haastattelun laajat teemat ja aihepiirit, joista haastattelun aikana keskustellaan. Toisella tasolla ovat teemaa tarkentavat apukysymykset, joilla itse teemaa voidaan pilkkoa selvemmiksi kokonaisuuksiksi. Kolmas taso puolestaan pitää sisällään hyvinkin yksityiskohtaiset tarkentavat kysymykset. Näitä haastattelija kysyy siinä tapauksessa, jos aikaisemmat kysymykset ja niiden vastaukset eivät ole kattaneet aihetta täysin.

Teemahaastattelussa on huomattu olevan ainakin kolme motivoijaa tekijää, jotka saavat haastateltavan suostumaan haastateltavaksi. Ensimmäisenä näistä on mahdollisuus saada oma ääni kuuluviin tuomalla esiin oma mielipide. Toisena tekijänä on se, että haastattelu tarjoaa tilaisuuden päästä kertomaan omista kokemuksista. Tämä voi herättää haastateltavassa tunteen, että hänen vastauksensa on arvokas. Jotkut puolestaan toivovat, että omien kokemusten ja ajatusten jakaminen auttaisi muita. Kolmantena motivoijana tekijänä voi olla se, että haastateltava on mahdollisesti jo aikaisemmin osallistunut tieteelliseen tutkimukseen ja pitänyt siitä. (Aaltola & Valli 2007, 26–27.)

4.4 Eettisyys ja luotettavuus

Prosessin alusta saakka meille oli hyvin tärkeää se, että opinnäytetyö on luotettavasti ja eettisesti toteutettu. Luotettavuuden huomioimme mm. siten, että teimme muistiinpanoja kaikista opinnäytetyöhön liittyvistä ja sen kannalta merkityksellisistä palave-

reista. Saimme kirjattua ylös hyviä pohdintoja sekä kehittämisideoita, joista oli hyötyä prosessin eri vaiheissa. Muistiinpanot toimivat myös hyvänä muistin tukena, joista oli hyvä varmistaa yksityiskohtia.

Toimintakerroilla kiinnitimme huomiota myös aineiston keräämisen luotettavuuteen. Vähintään toinen meistä teki aina muistiinpanoja toiminnan aikana. Oli myös hyvä, että toimimme molemmat havainnoijina toiminnan ohella, sillä huomasimme, että olimme kiinnittäneet hyvinkin erilaisiin asioihin ja tilanteisiin huomiota. Näin ollen havainnot olivat monipuolisempia ja kerätty aineisto laajempi. Lisäksi kokosimme jokaisen toimintakerran jälkeen yhteenvedon, jossa kävimme läpi molempien huomioid ja havainnot. Pohdimme myös hyvin tarkkaan, mikä tilanne on oikea havainto ja mikä omaa tulkintaamme. Näin ollen havaintojen kirjaaminen oli totuudenmukaista ja puolueetonta. Muistiinpanojen ansiosta toimintakertojen jälkeen aineisto oli helposti ja selkeästi analysoitavissa. Tapasimme myös Erityisesti isä -projektityöntekijää ennen jokaista toimintakertaa, jolloin saimme palautetta edellisestä toiminnasta sekä ohjausta ja kehitysehdotuksia seuraavalle toimintakerralle. On kuitenkin vaikeaa sanoa, oliko isien ja lasten käytös toimintakerroilla täysin luonnollista. Osallistujat tiesivät, että heidän toimintojaan ja käytöstään havainnoitiin. Tämä saattoi vaikuttaa heidän käyttökseen ja täten vääristää tekemiemme havaintojen paikkansapitävyyttä.

Teimme yhteistyön alussa Erityisesti isä -projektin kanssa opinnäytetyösopimuksen. Tämän vuoksi meidän ei tarvinnut hankkia erikseen tutkimuslupia, koska vastuu näistä oli Erityisesti isä -projektilla. Sopimuksessa oli mainittuna opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet. Kun isää rekrytoitiin toimintakertoja varten, projektityöntekijä kysyi lupaa toimintaan osallistuvien lasten molemmilta vanhemmilta. Huomioimme eettisyysasioita ensimmäisellä toimintakerralla, jolloin kerroimme kaikille osallistujille opinnäytetyöstämme ja sen toteuttamisesta. Selvensimme isille ja lapsille, mikä heidän roolinsa on käytännössä opinnäytetyöprosessissamme. Kerroimme heille, millaisia asioita aioimme havainnoida heidän toiminnastaan. Kerroimme myös, että havainnoista ei käy millään tavalla ilmi osallistujien henkilöllisyys ulkopuolisille. Aluksi sovimme myös yhteiset säännöt, johon kuului kaikkia osallistujia koskeva vaitiolovelvollisuus. Kaikki osallistujat sitoutuivat salassapitosopimukseen. Pyysimme osallistujilta myös luvan valokuvaamiseen ja sovimme, että käytämme opinnäytetyössämme ainoastaan sellaisia kuvia, joista henkilöt eivät ole tunnistettavissa.

Haastattelut toteutimme täysin itsenäisesti. Toteutimme yhden testihaastattelun, joka auttoi meitä suunnittelemaan haastattelurungon tarkemmaksi ja yksityiskohtaisemmaksi. Testihaastattelussa saamamme aineisto oli myös sellaista, jota pystyimme hyödyntämään yhtenä osana haastatteluiden kokonaisaineistoa. Eettisten periaatteiden mukaisesti kerroimme kaikille haastateltaville opinnäytetyöstämme ja siitä, mikä on haastattelujen rooli valmiissa työssä. Tässä vaiheessa haastateltavilla olisi ollut vielä mahdollisuus kieltäytyä, mutta kaikki kuitenkin halusivat toteuttaa haastattelun. Näin ollen haastateltavat tiesivät mihin he olivat osallistumassa. Sovimme myös salassapitoasioista ja anonymiteetin säilymisestä valmiissa työssä. Tämän takasimme mm. sillä, että hävitimme kaiken haastatteluihin liittyvän aineiston, kun analysointi ja puhtaaksi kirjoitus oli tehty. Eettisyyden takaamiseksi kysyimme haastateltavilta myös luvan haastatteluiden nauhoittamiseen. Lisäksi teimme haastatteluiden aikana joitakin muistiinpanoja. Kaikki haastattelut litteroitiin aineiston luotettavuuden takaamiseksi. Kirjasimme haastatteluiden tulokset sellaisina, miten haastateltavat olivat kertoneet, kaunistelematta tuloksia. Ajattelimme, että jos olisimme luottaneet omaan muistiin ja muistiinpanoihin, olisi joidenkin asioiden merkitys saattanut muuttua tai jopa unohtua kokonaan. Lisäksi käytimme opinnäytetyössämme paljon suoria lainauksia haastattelusta, jolloin käy ilmi, mitä haastateltavat ovat oikeasti sanoneet. Tämä lisää myös aineiston luotettavuutta.

Mielestämme toimimme haastattelutilanteissa ammattimaisesti. Pyrimme kysymään avoimia kysymyksiä ja tarvittaessa pyysimme myös tarkennuksia haastateltavan vastaukseen. Kerroimme, että haastateltava voi halutessaan jättää vastaamatta johonkin tiettyyn kysymykseen ilman että hänen tarvitsisi selitellä asiaa. Aluksi teimme myös selväksi, että haastattelun voi jättää kesken, jos haastateltava niin toivoo. Lopuksi haastateltavalla oli vielä mahdollisuus muuttaa tai poistaa joitakin vastauksia hänen niin halutessaan. Kerroimme myös, että meihin voi ottaa myös jälkikäteen yhteyttä, mikäli haastattelusta haluaa vielä jotakin muuttaa. Otimme kaikkien haastateltavien sähköpostiosoitteet ylös, jolloin voimme opinnäytetyön valmistuttua lähettää valmiin tuotoksen luettavaksi.

5 HAASTATTELUT JA NIIDEN TOTEUTUS

Päätimme tehdä toiminnallisten osuuksiemme lisäksi opinnäytetyötämme varten myös haastatteluja. Halusimme haastatella päihdetaustaisia isiä ja selvittää heidän näkemyksiään heidän isiinsä, omaan isyyteensä sekä yleisesti isyyteen liittyen. Halusimme lisäksi selvittää heidän suhtautumistaan isyyden ja isän ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tukemiseen ja vahvistamiseen päihdekuntoutuksessa.

Pohdimme aluksi, että haastattelisimme sekä päihdetaustaisia isiä että päihdetaustattomia isiä. Harkitsimme tätä sen vuoksi, että halusimme saada mahdollisimman monipuolisia mielipiteitä esille. Lopulta kuitenkin päädyimme haastattelemaan pelkästään päihdetaustaisia isiä, sillä löysimme heitä haastatteluja varten niin runsaasti. Päihdetaustattomien isien etsiminen haastatteluja varten puolestaan olisi ollut oma uusi urakkansa. Päihdetaustaisilla isillä on kuitenkin oma henkilökohtainen kokemuksensa juuri meidän valitsemamme aiheeseen liittyen.

Päätimme, että tekisimme yksilöhaastattelut joulukuussa 2014 ja tammikuussa 2015. Pääsimme kuitenkin tekemään ensimmäisen haastattelumme jo 2014 marraskuun alussa, eräessä isyyteen liittyvässä tapahtumassa. Pääsimme ko. tapahtumassa kertomaan opinnäytetyöstämme ja mainitsimme samalla haastatteluista, joihin olimme etsimässä osallistujia. Emme olleet vielä kuitenkaan valmistautuneet haastatteluun millään tavalla. Eräs yleisössä oleva isä osoitti halukkuutensa osallistua haastatteluun, mutta toivoi, että voisimme haastatella häntä juuri sillä hetkellä, sillä enää myöhemmin se ei onnistuisi henkilökohtaisista syistä. Ajattelimme, että ei haastattelusta haittaakaan olisi, sillä haastateltava oli itse ilmoittautunut halukkaaksi haastateltavaksi. Suunnittelimme nopeasti yksinkertaisen haastattelurunon, johon pyrimme sisältämään kaiken olennaisen opinnäytetyöhömmme liittyen. Runko oli puolistrukturoitu, joten tarvittaessa lisäsimme haastattelun kuluessa lisäkysymyksiä. Nauhuria meillä ei tilanteen ennakkoimattomuuden vuoksi tällöin ollut, joten toinen meistä keskittyi lähinnä kirjaamaan kaiken olennaisen ylös mahdollisimman tarkasti. Haastattelu eteni mielestämme luontevasti ja asianmukaisesti. Saimme myös hyödyllistä tietoa opinnäytetyömme kannalta ja näin ollen voimme hyödyntää myös testihaastattelua analysoidessa muita haastatteluja.

Testihaastattelun jälkeen tulimme siihen tulokseen, että tuossa tilanteessa tekemämme haastattelurunko oli melko hyvä pohja seuraavia haastatteluja varten. Tässä vaiheessa emme tosin olleet vielä järjestäneet isä-lapsitoimintaa lainkaan, joten eräitä olennaisia kysymyksiä jäi tästä haastattelusta pois. Myös tapahtumien nopea kulku todennäköisesti vaikutti tähän. Lisäsimme lopulliseen haastattelurunkoon vielä lisää kysymyksiä niihin aiheisiin liittyen, mitkä eivät testihaastattelussa nousseet kunnolla esiin.

Osan haastateltavien yhteystiedoista saimme edellä mainitusta isyystapahtumasta. Halusimme kuitenkin löytää heidän lisäksi vielä lisää haastateltavia. Saimme opettajaltamme erään kokemusasiantuntijan yhteystiedot. Hän suostui haastatteluun ja pyynnöstämme myös mainosti hänen tuntemilleen isille opinnäytetyömme aiheita ja sitä, että kaipasimme kohderyhmään sopivia haastateltavia. Halukkaiden luvalla hän antoi heidän yhteystietonsa meille, jotta me pystyimme esittelemään aihettamme vielä syvemmin ja mahdollisesti sopimaan haastatteluiden järjestämiseen liittyvistä yksityiskohdista. Suoritimme loput haastattelut tammikuussa 2015 ja purimme ne tammikuun ja helmikuun aikana. Sovimme haastatteluajkoja joulukuun lopussa ja tammikuun alussa. Otimme haastateltaviin yhteyttä puhelimitse. Olimme yhteyksissä yhteensä yhteentoista isään, joista viiden kanssa saimme sovittua haastattelusta. Tämä oli mielestämme hyvä määrä. Kuten Aaltola ja Valli (2007, 38) kirjoittavat, niin haastateltavia ei välttämättä kannata motivoida tai houkutella haastatteluihin liikaa, jotta osallistuminen ei olisi ”puoliväkisin puristettu”. Meillä ei ollut tarvetta ryhtyä suostuttelemaan isää haastateltaviksi, sillä nämä viisi isää olivat halukkaita ja aiheesta kiinnostuneita jo ensimmäisen yhteydenottomme perusteella.

Aaltola ja Valli (2007, 28–29) toteavat, että haastattelutilanteen on hyvä olla rauhallinen ja tilassa ei tulisi olla liikaa ylimääräisiä virikkeitä. He kuitenkin muistuttavat myös siitä, että haastattelutilannetta suunniteltaessa tulisi ottaa huomioon haastateltavan näkökulma. Tällä tarkoitetaan sitä, että tulisi välttää tilanteita, joissa haastateltava mahdollisesti kokisi olonsa epävarmaksi. Sovimme jokaisen kanssa yksilöllisesti haastattelun ajankohdasta ja sijainnista. Kaksi isistä halusi, että haastattelu tapahtui heidän kotonaan tai muussa tutussa ympäristössä. Kolme muuta eivät kuitenkaan halunneet tulla haastatelluiksi tutussa ympäristössä, joten heitä varten varasimme tilan Mikkelin ammattikorkeakoulun neuvottelutiloista heidän luvallaan. Saimme siis sovittua haastattelut mielestämme rauhallisiin tiloihin, joissa haastateltavien oli turvallista kertoa ajatuksistaan ja kokemuksistaan.

Litterointi tarkoittaa puheen tai kuvan muuntamista tekstiksi. Litteroinnin tarkkuus määritellään tutkimusongelmien ja lähestymistapojen mukaisesti. Jos haastatteluissa kiinnostus kohdistuu siinä esille tuleviin asiasisältöihin, ei yksityiskohtaiselle keskusteluanalyttiselle litteroinnille ole tarvetta. Tällöinkin on aihetta litteroida sekä haastateltavan että haastattelijan puheenvuorot, jotta myöhemmin voi analysoida, vaikuttiko kysymysten asettelu vastauksiin. (Ruusuvuori ym. 2010, 424–425.) Nauhoitimme kaikki haastattelut haastateltavien luvalla. Haastatteluiden jälkeen litteroimme haastattelut tekstimuotoon kirjaten ylös pelkästään keskustelun, kirjaamatta ylös sävelkulkua, puhenopeuksia, äänensävyjä ja muita eleitä.

5.1 Haastatteluiden analysointi

Haastatteluiden analysoinnin helpottamiseksi sekä luotettavuuden takaamiseksi litteroimme kaikki haastattelut. Litteroinnin jälkeen meidän oli helpompi poimia ydinasiat ja -kysymykset. Teimme myös työskentelyn helpottamiseksi itsellemme taulukon, johon kokosimme kaikki kysymykset ja tiivistetyt vastaukset. Analysoinnissa huomioimme nimien muuttamisen/poiston anonymiteetin säilyttämiseksi.

Olimme yhteydessä kaiken kaikkiaan yhteentoista potentiaaliseen haastateltavaan ja niistä saimme sovittua yhdeksän haastattelua. Näistä sovituista haastatteluista toteutimme kuitenkin vain kuusi haastattelua, lähinnä aikataulujen yhteensopimattomuuden vuoksi. Haastatteluihin osallistuneet olivat kaikki päihdetaustaisia biologisia isiä ja he tulivat erilaisista elämäntilanteista. Joillakin lapsi/lapset asuivat vielä kotona, kun taas joillakin lapset olivat jo aikuisia ja muuttaneet pois kotoa. Emme olleet myöskään määritelleet haastateltaville ikäjakaumaa, joten kaikki isät olivat eri-ikäisiä. Suurin osa miehistä oli myös parisuhteessa haastattelun teon hetkellä.

Talo hiljeni ku isä tuli kotia.

Haastattelun ensimmäinen osa koski lapsuuden perhettä ja vanhempia. Isän roolin lisäksi kysyimme myös äidin roolia perheessä. Yhteneväsyyksiä löytyi paljon haastateltavien välillä. Suurimmalla osalla haastateltavien miesten lapsuudenperheistä oli ollut ongelmallista päihteidenkäyttöä. Kaikilla näistä ongelma oli pelkästään alkoholin aiheuttamaa. Osassa tapauksia päihteidenkäyttöä ilmeni molemmilla vanhemmilla, mutta pääosin päihteidenkäyttäjiä olivat isät. Äiti mainittiin usein turvallisena ja suo-

jelevana henkilönä, joka piti lasten perustarpeista huolen. Perustarpeita joita nostettiin esille, olivat: hygienia, ruoka, lepo ja kasvatuksellinen puoli.

Hänen oma miehisyytensä oli vähän hakusessa...

Miehet kokivat oman isänsä usein auktoriteettisena henkilönä, jota oli vaikea lähestyä. Lähestymistä vaikeutti jännitys siitä, onko isä päihtynyt tänään ja miten hän käyttäytyy. Jotkut miehistä olivat joutuneet lapsuudessaan kokemaan myös väkivaltaa ja sen pelkoa. Useamman miehen kokemuksista kävi esille myös se, että oma isä oli etäinen ja vetäytyvä. Isä oli usein myös työssäkäyvä perheenjäsen, joka “toi leivän pöytään”.

Osa haastateltavista korosti sitä, että isä oli hyvä silloin kun hän ei juonut. He kertoivat myös hyviä muistoja lapsuudestaan, kun isällä oli ollut raittiita jaksoja. Miehet kertoivat yhteisistä harrastuksista isän kanssa, joita olivat mm. puutyöt, kalastus ja metsästys. Pohdimme, että ehkä nämä miehet, jotka nostivat hyviä muistoja esille omasta isästään, pitivät isäänsä hyvänä isänä, mutta hänellä vaan sattui olemaan riippuvuus alkoholiin.

Seuraavaksi keskityimme selvittämään haastateltavien omaa isyyttä, sekä heidän käsityksiään isyydestä yleisellä tasolla. Kysyimme, miten he kokivat heidän vanhempiensa vaikuttaneen heidän omaan isyyteensä. Suurin osa isistä ilmaisi, että he olivat peilanneet heidän vanhempiaan omaan isyyteensä.

Mä tiesin, millainen hyvä isä ei ole!

Kaikki haastateltava ilmaisivat, että he halusivat olla isinä erilaisia, kuin millainen heidän oma isänsä oli heidän lapsuudessaan ollut. Useat totesivat suoraan, että he eivät halunneet olla omien isiensä kaltaisia vanhempia. Osa heistä, jotka eivät vastanneet kysymykseen yhtä suoraan, kertoivat, että he halusivat tarjota lapsilleen “parhaan mahdollisen lapsuuden”. Tämän ja aikaisempien kysymysten vastauksien analysoimisen jälkeen lienee melko turvallista tulkita, että myös nämä isät halusivat olla erilaisia verrattuna omiin vanhempiinsa. Ainoastaan yksi isistä totesi kokevansa, että suurin osa tavoista ja tottumuksista opitaan kotona. Hän kuitenkin lisäsi, että myös ympäristöstä saa vaikutteita opittuihin tapoihin. Tämän jälkeen hän vielä kertoi, että hän otti

lapsuudessaan mallia myös muista isän ja miehen malleista, kuten hänen äitinsä ottoisasta sekä biologisesta isästä.

Miesten perheissä vanhempien roolit vaihtelivat paljon lasten ollessa pieniä. Suurimmalla osalla kuitenkin molemmat vanhemmat kävivät töissä, mutta äiti huolehti lasten kasvatuksesta. Havaittavissa oli kuitenkin nykyaikaisempia perhemalleja, jossa esimerkiksi isä on kotona hoitamassa lapsia ja äiti käy töissä. Olimme jo teoriaosuudessa kirjoittaneet isyystutkijoiden Eerolan ja Mykkäsen (2014, 17) näkemyksiä perhemuotojen muutoksista. Osa haastateltavista kertoi myös kotitöiden jakautuneen eri tavalla kuin lapsuudenperheessä - perheen äiti saattoi tehdä myös ns. “miesten töitä” ja toisin päin.

Kaikilla oli myös ollut erilainen suhde lapsiinsa eri elämänvaiheissa. Muutama isä kertoi, että välit sekä vuorovaikutussuhde oli hyvä siihen saakka, kun alkoholiongelma paheni. Esimerkiksi yhden isän mukaan lapset saattoivat tuntea häpeän ja pelon tunteita, jonka vuoksi välit olivat etääntyneet. Toinen isä kertoi isä-lapsi-suhteen ja vuorovaikutussuhteen huononemisen syyksi poissaolot päihteidenkäytön seurauksena. Toisaalta kyseinen isä ajatteli, että on kuitenkin parempi etteivät lapset ole nähneet häntä päihtyneenä. Osalla isistä oli takanaan pidempiä raittiusjaksoja, jolloin välejä lapsiin oli saatu eheytettyä. Ne isistä joiden lapsi/lapset asuivat tällä hetkellä vielä kotona, olivat pääosin tyytyväisiä ja ylpeitäkin heillä olevasta isä-lapsi- ja vuorovaikutussuhteesta. Vanhemmat, joiden lapset olivat jo muuttaneet pois kotoa, kertoivat että välit ovat pääasiassa hyvät. Kaksi miehistä kertoi hyvän vanhempi-lapsi suhteen säilymisen perusteeksi rehellisyyden. Isät olivat olleet lapsille avoimia kertoessaan päihdeongelmasta ja siitä, mitä kaikkea siihen voi liittyä, tästä esimerkkinä kuntoutusjaksot. Monet isät toivoivat, että yhteydenpitoa voisi kuitenkin olla enemmän kummankin osapuolen taholta. Vähäiseen yhteydenpitoon osalla isistä vaikuttaa pitkät välimatkat asuin paikkakuntien välillä. Yksi isä mainitsi myös tämänhetkisen ristiriitatilanteen hänen lapsensa kanssa liittyen isän alkoholin käyttöön. Voidaan tulkita, että isän päihteidenkäyttö voi vaikuttaa vielä joiltakin osin lapsen elämään, vaikka hän olisi muuttanut pois kotoa.

Muumeja katottiin, ihan parhaimpia hetkiä et aamulla ollaan vaan pyjamat päällä ja luetaan Aku Ankkaa. Ei tehä yhtään mitään.

Kaikki isistä mainitsivat merkitykselliseksi yhteisen ajanviettotavaksi lasten harrastukset, varsinkin lasten ollessa vielä pieniä. Lapsia vietiin mukaan erilaisiin harrastuksiin esimerkiksi jalkapallo, motocross, retkeily, ratsastus, hiihtokoulu, metsästys ja kalastus. Tästä voimme tulkita, että tekeminen oli kaikin puolin toiminnallista yhdessä vietettyä aikaa. Isät ajattelevat, että harrastuksiin vieminen ja niissä mukana oleminen on ollut lapselle merkityksellistä. Isät joiden lapset olivat vielä pieniä, tekivät myös tulevaisuuden suunnitelmia tulevista yhteisistä hetkistä. Yksi isistä mainitsi haluavansa kantaa lasta ruokakaupassa sylissä vaunujen työntämisen sijaan. Myös kesäloma-suunnitelmat nousivat esille. Mieluisin tekeminen olisi tuolloin kalastaminen, Visulahdessa käyminen sekä yhdessä leikkiminen.

***Haastattelija:** Puhuit hyvästä isästä, niin millä tavalla sä ajattelet, että millanen on hyvä isä?*

***Isä:** No, kyllä se hyvä isä on tietysti on moniakin kriteerejä, mut arki-elämässä se on sitä, että on välittävä ja läsnäoleva. Ja tuntee ja tietää mitä lapsen maailmassa ja sielunelämässä voi liikkua ja mitä lapsi odottaa vanhemmilta ja aikuisilta.*

Kysyimme isiltä, millainen heidän mielestään on ”ihanneisä”. Kysymys vaikutti olevan monelle haastateltavalle vaikea, eivätkä kaikki osanneet vastata siihen suoraan. Haastatteluiden aikana jokainen isä kuitenkin ilmaisi jossakin vaiheessa, että luotettavuus ja läsnä oleminen ovat isän tärkeimpiä tehtäviä. Yksi isä koki isyyden omien sanojensa mukaisesti hyvin patriarkaalisena asiana ja oli sitä mieltä, että ihanneisän on oltava koko perheen ”turvallinen, vahva kallio”. Hän nimesi samalla isän tärkeimmäksi tehtäväksi kuuntelemisen. Eräs toinen isä puolestaan totesi, että ihanneisän tulisi olla sellainen, jota ei tarvitse pelätä. Myös hellyys vaikutti olevan lähes jokaisella isällä tärkeä tavoite.

Mun loppuelämäni tärkein tehtävä on se isyys!

Lähes kaikki isät aloittivat vastauksensa negatiivisesti, kysyessämme heidän omasta isyydestään. Yksi isä tunsi itsensä huonoksi isänä ”ryypiskelyn” takia ja toinen aloitti kertomalla olevansa etäinen. Yksi isä kertoi, että hän koki olleensa liian nuori silloin, kun hänestä tuli ensimmäisen kerran isä, sillä hän ja lapsen äiti eivät tuolloin olleet käsittäneet tilanteen tuomaa vastuun määrää. Negatiivisten asioiden jälkeen isät kui-

tenkin kertoivat myös hyviä puolia itsestään isänä. Esimerkiksi nuorempana isyyden tuomasta vastuusta ahdistunut isä tunsikin nykyisin ylpeyttä isyydestään, ja nuorimman lapsen syntyminen herätti hänessä positiivisia ja iloisia tunteita. Haastatteluiden kuu-
desta isästä vain kaksi puhui omasta isyydestään lähes yksinomaan positiivisesti. Toi-
nen heistä oli esimerkiksi selvästi ylpeä omasta johdonmukaisuudestaan ja määrätie-
toisesta tavasta, joilla hän oli lapsiaan kasvattanut.

Eihän sitä voi ku peiliin kattoo. Se läsnäolo ois ollut tärkeempää vielä.

Kun kysyimme, millaisia isiä he haluaisivat olla tai mitä he haluaisivat isyydessään muuttaa, vastaukset olivat todella yhteneviä. Jokainen isä kertoi haluavansa olla enemmän läsnä olevia ja pitää enemmän yhteyttä lapsiinsa. Kaksi isää mainitsivat myös haluavansa olla lastensa luottamuksen arvoisia.

Kun sattuu niitä sellaisia retkahduksia, et saatoit olla viikonki hävyksissä, reissussa tai jossain... Kyllä lapset varmaan vaistosi sen.

Kaikki isät kokivat, että heidän päihteidenkäyttönsä olisi ainakin jollain tavalla vaikut-
tanut heidän isyyteensä. Useat mainitsivat tässä yhteydessä, että nimenomaan päih-
teidenkäyttö oli ollut syynä heidän poissaoloihinsa perheen luota. Tämä saattoi erään-
kin isän esimerkin mukaisesti aiheuttaa jopa neljä viikkoa kestäviä "ei-isyyks-jaksoja".
Kenties tästä siis aiheutui aikaisemmin mainittu halu olla enemmän läsnä oleva lasten
ja perheen arjessa. Toisaalta eräs isä totesi, että hänen poissaolonsa olivat mahdolis-
taneet sen, etteivät hänen lapsensa olleet koskaan nähneet häntä päihtyneenä. Monet
isät ilmaisivat ymmärryksensä siitä, että päihdeongelmainen isä ei ole ilon- tai ylpey-
den aihe.

Nii no päihteet ja vanhemmuus, eihä ne sovi mitenkään yhtee. Terveellä tavalla kyllä

Päihteidenkäytön ajateltiin myös yleisesti vaikuttaneen haastateltaviin siten, että useat
heistä kokivat laiminlyöneensä isyyttään. Eräs haastateltava kertoi tämän aiheuttaneen
syyllisyyttä, joka on pysynyt muistissa siitä lähtien. Yksi isä puhui myös fysiologisista
vaikutuksista, joita huumeiden käyttö oli hänelle aiheuttanut. Hän kertoi, että hänelle
oli todettu jääneen rappeutumia aivoihin, joka ilmeni käytännössä hajamielisyytenä ja
keskittymisvaikeuksina.

Mutta nyt on vielä paljon korjattavissa, mitä noina vuosina menetti. Nyt asiat on vielä täysin korjattavissa ja kovasti on jo korjaantunu.

Vastaukset olivat melko eriäviä kysyttäessä päihteidenkäytön vaikutuksista lapsiin. Osa haastateltavista oli käyttänyt päihteitä heidän lastensa koko elämän ajan, minkä isät kokivat aiheuttaneen lapsissa häpeän tunnetta. Pari isää totesivatkin, että heidän lapsensa olivat kommentoineet ja arvostelleet heidän päihteidenkäyttöään todella negatiiviseen sävyyn. Yksi isä puolestaan kertoi, että hän oli aina kertonut lapsilleen totuuden. Hän oli kertonut lapsilleen aina, mitä on meneillään ja miksi, ja hän koki tämän helpottaneen lapsen oloa.

Lähes kaikki isät olivat sitä mieltä, että isyys oli heillä suurin motivaatiotekijä raitistumisessa ja että sen hyödyntäminen kuntoutumisen tukena olisi hyvä ja tarpeellinen idea. Haastateltavat kuitenkin nostivat esiin erilaisia huomioita sen järjestämisestä. Erään isän mielestä lapsia ei pitäisi tuoda kuntoutukseen mukaan aivan kuntoutuksen alkuvaiheessa, sillä se saattaisi olla sekä lapselle että vanhemmalle liian rankkaa. Myös muut isät kommentoivat, että tällaista toimintaa tulisi järjestää nimenomaan lasten ehdoilla ja tällaiseen toimintaan osallistumisen tulisi olla kaikille vapaaehtoista ja turvallista. Yksi isä totesikin, että lasten tuominen kuntoutukseen olisi lähdettävä sekä lapsista ja kuntoutujasta itsestään, eikä niin, että kuntoutuslaitoksen työntekijät ”käyttävät lapsi-kortin”. Syyllistävää tällaisen toiminnan ei tulisi siis missään nimessä olla.

6 KEHITTÄMISKESKUS TYYNELÄN ERITYISESTI ISÄ -HANKE

Tyynelä on riippuvuustyön edistämiseen erikoistunut kehittämiskeskus, jonka alkupe-
räisenä osaamisalueena on päihderiippuvuustyön sisällön, osaamisen ja vaikuttavuuden kehittäminen. Tyynelän hanke- ja tutkimustoiminnot ovat verkostoituneet alueellisesti lähinnä Itä- ja Keski-Suomeen. Tyynelän lähtökohtana on edistää hyvää elämää ja turvata arkea kehittämällä verkostojen yhteistyötä sekä tukemalla arjen työn kehittämistä ja osaamista. Kehittämiskeskus on aktiivisesti mukana vaikuttamassa riippuvuudesta aiheutuvien ongelmien ehkäisyyn esimerkiksi kehittämällä sosiaalista syrjäytymistä ehkäiseviä asiakaslähtöisiä toimintamalleja. (Tyynelä 2015.).

Opinnäytetyömme tilaajana toimi Erityisesti Isä -projekti. Projektin hallinnoijana toimii kehittämiskeskus Tyynelä ja se on osana myös Emma & Elias -ohjelmaa. Toimintaa järjestetään yhteensä viidessä kaupungissa: Mikkelissä, Jyväskylässä, Varkaudessa, Pieksämäellä ja Kuopiossa. Projektin ja sen toiminnan rahoittajana toimii RAY. Hanke on nelivuotinen projekti ja se toimii vuosina 2013–2016.

Projektin kohderyhmänä ovat päihteitä käyttävät isät sekä heidän lapsensa, joiden vanhempi-lapsisuhde tarvitsee tukea ja eheytymistä. Suhde saattaa olla vaarassa katketa tai se on jo katkennut, johtuen perheessä olevasta päihdeongelmasta, lasten huostaanotosta tai erotilanteesta. Projektiin osallistuminen isien osalta katsotaan tilannekohtaisesti. Isät saattavat olla biologisia- tai sosiaalisia isiä, tai niitä molempia. Välilliseksi kohderyhmäksi voidaan myös katsoa isien tai lasten kanssa tekemisissä olevat läheiset, kokemusasiantuntijat ja ammattilaiset. Projektissa järjestetään toimintaa, joka tukee erilaisia isiä. Toimintaa pyritään mukauttamaan yksilöllisesti, sillä isät tulevat hyvin erilaisista elämäntilanteista. Vanhemmuutta pyritään vahvistamaan kokemusasiantuntijoiden avulla, vertaisryhmätoiminnalla sekä jalkautuvalla työllä. Isyys pyritään näkemään projektissa voimavarana sekä työvälineenä päihdeongelmasta kuntoutumisessa. Lisäksi lapsille luodaan edellytyksiä omaan isään osallisuutta vahvistaen. (Ovaskainen ym. 2014, 2–3.)

Ovaskaisen (2014, 3) mukaan Erityisesti Isä -projektin tavoitteet ovat kokonaisuudessaan seuraavat:

- Tukea isän päihdekuntoutusta vanhemmuutta hyödyntäen
- Tukea erilaisissa perhemuodoissa lasten osallisuutta isään
- Tukea päihteitä käyttävän isän vanhemmuutta
- Hyödyntää kokemusasiantuntijuutta ja vertaistukea vanhemmuuden vahvistamisessa
- Vahvistaa läheisverkoston ja ammattilaisten tietotaitoa sekä yhteistä osaamista mieskulttuuriin ja isäerityisyyteen liittyen
- Lisätä aikuissosiaalityön, lastensuojelun, päihdetyön ja järjestöjen välistä yhteistyötä

7 ISÄ-LAPSITOIMINTA

Järjestimme Erityisesti Isä -projektin kanssa yhteistyössä marras-joulukuussa neljä isä-lapsi toimintakertaa. Jokaisella toimintakerralla oli oma teemansa, joiden puitteissa olimme suunnitelleet kullekin kerralle sopivaa ohjelmaa. Alusta alkaen pohdimme, että itse ohjelman ei tarvitse olla välttämättä suurta ja ohjauksellista, vaan sellaista, joka mahdollistaa isien ja lasten välisen keskinäisen vuorovaikutuksen. Opinnäytetyömme tavoitteenamme oli tukea isien ja lasten välistä vuorovaikutusta ja tähän tavoitteeseen pyrimme myös järjestetyillä toimintakerroilla. Olimme suunnitelleet valmiiksi havainnointirungon, jonka pohjalta havainnoimme toimintaa.

Projektin työntekijä otti yhteyttä projektissa mukana olevien isien lisäksi Mikkelin kaupungin lastensuojeluun sekä perhetyöhön ja kertoi näille sidosryhmille toiminta-ajatuksistamme. Isien etsiminen osoittautui aikaa vieväksi ja haastavaksi, sillä kriteereinämme olivat isän päihdetausta sekä 6–12-vuotiaat lapset. Olisimme halunneet osallistuville lapsille vielä suppeamman ikäjakauman, mutta jouduimme kuitenkin laajentamaan sitä, sillä osallistujia löytyi niin vähän. Mahdollisimman saman ikäisten lasten osallistuminen olisi helpottanut kaikille miellyttävän ohjelman suunnittelua. Ennen isien rekrytoimista toimintaan varmistimme toimintakertojen päivämäärät ja kellonajat yhdessä projektityöntekijän kanssa. Toimintaan ilmoittautui kolme isää ja viisi lasta. Nuorin osallistuvista lapsista oli 3-vuotias ja vanhin 12-vuotias. Toimintakerroilla oli mukana myös projektin työntekijä sekä ensimmäisellä ja viimeisellä kerralla myös yhden isän avopuoliso, joka oli myös yhden lapsen äiti. Isät sekä lapset olivat eri-ikäisiä ja tulivat eri elämäntilanteista.

Ennen toimintakertojen aloitusta suunnittelimme rungon sekä teemat. Kävimme ideoitamme läpi projektityöntekijän kanssa ja valitsimme parhaimmiksi soveltuvimmat ohjelmateemat. Rungon pohjalta suunnittelimme ohjelman tarkemmin kullekin kerralle. Halusimme pitää jokaisen toimintakerran sellaisena, että sekä isien että lasten on helppo lähteä toimintaan mukaan. Toinen kriteeri toiminnalle oli se, että toiminta jättää tilaa myös isän ja lapsen väliselle vuorovaikutukselle sekä isän omalle vanhemmuudelle. Näin pääsimme havainnoimaan mahdollisimman tehokkaasti.

7.1 Toiminnan toteutus ja havainnointi

Toimintakertoja oli yhteensä neljä ja jokaisella niistä oli oma teemansa. Teemoina olivat: lautapelit, sisäpelit ja -leikit, toimintarata ulkona ja jouluihin illanvietto. Lautapeli- ja jouluihin illanvietto-kerrat järjestettiin Erityisesti Isä- projektin tiloissa. Sisäpelit ja -leikit järjestettiin Mikkelin ammattikorkeakoulun Kasarmin kampuksen pienliikuntasalissa ja toimintarata järjestettiin ulkoilualueella. Projektityöntekijä järjesti isille ja lapsille kyydit sovituille paikoille ja hän halusi lisäksi olla toimintakertojen aikana paikalla. Jokaisella toimintakerralla pidettiin myös 10–15 minuutin pituinen tauko. Projektin työntekijä oli järjestänyt jokaiselle tauolle pientä välipalaa. Isillä oli myös mahdollisuus pitää tauolla tupakkatauko. Alla olevassa taulukossa 1. näkyvät toimintakertojen teemat, ajankohdat sekä osallistujien määrä.

TAULUKKO 1. Toimintakertojen teemat

Toimintakertojen teemat	Isät	Lapset	Muut osallistujat
Lautapelit 18.11.2014	2	4	1
Sisäpelit ja leikit 24.11.2014	3	5	-
Toimintarata ulkona 1.12.2014	2	3	-
Jouluihin illanvietto 8.12.2014	2	4	1

Suunnittelimme jokaisen toimintakerran yksityiskohtaisesti ohjauksen suunnitelma - lomakkeita käyttäen. Liitteenä kolmannen kerran toiminnan suunnitelma-lomake (liite 1). Emme kuitenkaan aina toimineet täysin lomakkeiden mukaan, vaan toimimme myös tilanteiden vaatimilla tavoilla, ottaen huomioon osallistujien toiveita sekä muita muuttuvia tekijöitä. Toisinaan esimerkiksi päätimme lopettaa suunniteltua aikaisemmin, koska lapset alkoivat käydä liian levottomiksi ja väsyneiksi. Joskus taas suunnitelmia piti muuttaa täysin, kun osallistujien määrä olikin oletettua huomattavasti pienempi.

Toimintaa havainnoimme laatimamme havaintorungon avulla. Havaintorunkojen eri osat korostuivat vuorollaan toiminnan teemasta riippuen (kuva 2).

KUVA 2. Havainnointirunko

7.1.1 Tutustuminen ja lautapelit

Ensimmäisellä toimintakerralla teemana olivat tutustuminen ja lautapelit. Ennen varsinaisen toiminnan aloittamista esittelimme itsemme ja kerroimme opinnäytetyöstämme. Teimme myös yhteiset pelisäännöt, joiden mukaan toivoimme kaikkien toimivan. Lisäksi kysyimme luvan valokuvaamiseen sekä havainnointiin. Sitouduimme kaikki salassapitosopimukseen. Valitsimme lautapelejä monipuolisesti: mukana oli sekä uudempia että vanhempia pelejä. Jos pelin säännöt olivat tutut, pelaaminen voitiin aloittaa heti. Lisäksi kiertelimme neuvomassa pelien sääntöjä ja osallistuimme myös tarpeen tullen pelaamiseen, esimerkiksi jos joku lapsista ei ollutkaan isänsä kanssa pelaamassa. Syynä tähän oli se, että yhdellä isällä oli mukana kolme lasta. Havainnoimme koko toiminnan ajan ja teimme niistä muistiinpanoja. Tarkoituksenamme oli havainnoida isän ja lapsen välistä vuorovaikutusta aiemmin määriteltyjen osalueiden pohjalta.

Isät osallistivat erityisesti omia lapsiaan alusta saakka. Tämä näkyi esimerkiksi siten, että isä antoi lapsen valita mieluisin peli. Joissakin tapauksissa lasten annettiin myös johtaa peliä olemalla vastuussa pisteiden laskemisesta. Mielestämme tämä osoittaa isän halua jakaa ja antaa vastuuta myös lapselle.

Kaikkein eniten tällä toimintakerralla havainnointikohteista nousi esille keskustelu ja kanssakäyminen. Isien ja lasten vuorovaikutusta tapahtui luontevasti pelejä pelatessa. Isät kannustivat lapsiaan ja kehuivat heidän onnistumisiaan. Sääntöjen opettamista ja kertomista tapahtui molemmin puolin. Uudemmat pelit olivat lapsille tutumpia kuin isille, kun taas isät muistivat klassikkopelien säännöt. Ilmapiiri oli mielestämme koko toiminnan ajan rento ja positiivinen, eikä kenelläkään tuntunut olevan tylsää. Alkujännitystä oli havaittavissa toiminnan alussa. Osallistujat olivat tällöin vielä melko vaisuja, eivätkä jutelleet toistensa kanssa kovinkaan paljon. Tunnelma kuitenkin keveni loppua kohden ja etenkin lapset saattoivat pelata pelejä toistensa kanssa.

Isät osasivat asettaa lapsilleen rajoja oikeudenmukaisesti ja he myös osasivat perustella rajoituksiaan hyvin. Isät esimerkiksi muistuttivat lapsia pelien hyvästä kohtelusta, jotta ne eivät menisi rikki. Havaitsimme myös yhden isän mukana olevan naisystävän läsnäolon ja toiminnan vaikuttavan isien rajojen asettamiseen. Esimerkiksi tauon yhteydessä isät ottivat mallia naisystävästä, joka puuttui oman lapsensa syömisen määrään. Tämän jälkeen isät huomauttelivat myös omia lapsiaan keksien syömisestä. Isät siis mallinsivat naisystävän toimintatapaa. Mietimme kuitenkin, että naisystävän läsnäolo saattoi vaikuttaa isien rajojen asettamiseen myös vähenevässä määrin, sillä isillä saattoi olla oletus, että naisystävä komentaa tarvittaessa.

Tällä toimintakerralla järjestetty toiminta ei ollut sellaista, jossa olisi konkreettisesti näkynyt erityisesti lapsen luottamus isään tai huolenpidon osa-alue. Toiminnan päätteeksi kävi ilmi, että kaikki olivat nauttineet pelien pelaamisesta ja seurasta. Palautteeksi saimme kaikilta osallistujilta ”peukun”.

7.1.2 Sisäpelit ja -leikit

Toisella toimintakerralla teemana olivat sisäpelit ja -leikit. Kyseinen toimintakerta järjestettiin Mikkelin ammattikorkeakoulun Kasarmin kampuksen pienliikuntasalissa. Pyrimme suunnittelemaan ohjelman niin, että pienemmät lapset ymmärtäisivät mistä on kysymys, ja niin, että myös vanhemmille lapsille toiminnasta löytyisi haastetta. Toiminnan ensimmäinen osa järjestettiin rastiratana. Rastiradalla tehtävät olivat yhteistyötä vaativia: isät ja lapset pääsivät esimerkiksi käyttämään luovuutta piirtämällä toisistaan muotokuvat. Toiminnan toinen puolikas tauon jälkeen järjestettiin yhteistoiminnallisesti. Leikkeinä olivat mm. erilaiset hippaleikit sekä yhteistyötä vaativat

pelit. Toimintakerran lopuksi otimme käyttöön Mannerheimin Lastensuojeluliiton julkaisemat vahvuuskortit. Korteissa oli selkeät eläinaiheiset kuvat, jotka kuvasivat erilaisia vahvuuksia. Luimme korttien tekstit lapsille valinnan helpottamiseksi, sillä kaikki lapsista eivät vielä osanneet lukea. Ensin lapset valitsivat kortin, joka heidän mielestään kuvasi joko kuvaltaan tai tekstiltään omaa isää. Lapset perustelivat, miksi he olivat valinneet juuri tämän kortin. Tämän jälkeen isät valitsivat vahvuuskortin, joka kuvasi parhaiten heidän lastaan ja myös kertoivat lapsilleen perustelut kortin valinnalle.

Toimintakerran ilmapiiri oli rento ja myönteinen. Mukana oli yksi isä ja lapsi, jotka eivät olleet mukana ensimmäisellä toimintakerralla, mutta heidät otettiin hyvin vastaan. Osallistujat tervehtivät toisiaan ja esittäytyivät toisilleen. Koko ryhmä osallistui kaikkeen toimintaan aktiivisesti ja oman toimintakyvyn mukaisesti. Toimintakerralla nousi esiin useita tilanteita, joissa isän piti asettaa lapsille rajoja. Tämä oli näkyvää rastiradalla, jossa isät pitivät huolta rastien vuoroista. Yksi isä esimerkiksi selitti lapsilleen, että he eivät voi vielä siirtyä seuraavalle rastille, sillä kyseinen rasti oli vielä varattu. Samalla kaikki isät pitivät huolta siitä, etteivät he jääneet yhdelle rastille liian pitkäksi aikaa, jotta muutkin pääsivät osallistumaan. Toisaalta isät eivät pitäneet liian kovia rajoja, vaan antoivat lasten päättää esimerkiksi järjestyksen, jossa he menivät rasteille. Isät myös tarvittaessa keksivät lapsille uutta tekemistä. Esimerkiksi kun eräs isä ja hänen lapsensa joutuivat odottamaan vuoroaan päästäkseen seuraavalle rastille, isä etsi oma-aloitteisesti lapselle pienliikuntasalin tarvikkeista nyrkkeilyhanskat, jotta lapsi pääsi kokeilemaan nyrkkeilyä nyrkkeilysäkkiin. Loppujen lopuksi meidän ei tarvinnut ohjeistaa osallistujia rastien vaihdossa, sillä isät pitivät tilannetta itse silmällä niin hyvin.

Pyrimme toimintakerran alussa kertomaan rastien ohjeet mahdollisimman yksinkertaisesti, jotta isille tarjoutui tilaisuus selittää sääntöjä lapsille. Isät selittivätkin ohjeita lapsille hyvin ja tarpeen mukaan myös muokkasivat sääntöjä omatoimisesti sellaisiksi, että ne sopivat lapsen ikä- ja kehitystasoon. Isät keksivät myös yhdessä lasten kanssa luovia lisäohjeita esimerkiksi pallonheitto-rastilla, jossa iso pallo piti saada lattialla olevaan koriin erilaisilla heittotyyleillä. Sekä isät että lapset olivat mukana toiminnassa huumorintajuisella asenteella, joka ilmeni esimerkiksi edellä mainituissa pallon heittotyyleissä, toisista tehdyistä muotokuvista ja muutenkin yleisessä kanssakäymisessä ja keskustelussa.

Lapsi: Onko tuo noiden isi?

Projektin työntekijä: On.

Lapsi: Ja tämä on minun isi.

Lapset alkoivat myös tekemään huomioita muista lapsista ja heidän isistään, mikä tuki ryhmän yhtenäisyyttä. Ryhmän yhtenäisyys alkoi muutenkin kehittyä, mikä ilmeni siten, että sääntöjen tultua selviksi lapset leikkivät yhdessä luontevasti samalla, kun isät keskustelivat keskenään sivummalla. Ihanteellisinta olisi tietenkin ollut, jos sekä lapset että isät olisivat toimineet yhdessä. Vaikka isät olivatkin joidenkin ohjausten aikana hieman sivummassa, niin he kuitenkin jatkuvasti olivat mukana tukemassa lasten osallistumista. Isät kannustivat lapsia jatkuvasti osallistumaan toimintaan ja osallistivat esimerkiksi polttopallossa myös muiden isien lapsia tarjoamalla heille heitovuoroja.

Lapsen luottamus erityisesti omaan isään nousi esiin siten, että lapset hakeutuivat oman isänsä seuraan ja kysyivät heiltä lisäohjeita ja neuvoja. Luonnollisesti myös isät huomioivat erityisesti oman/omien lastensa tarpeet. Isät saattoivat esimerkiksi kesken toiminnan kommentoida lapsille heidän vaatetuksestaan; “ota pitkähihaista pois” tai “paleltaako jalkoja?” Tauolla isät myös huolehtivat lasten tarpeista käydä vessassa. Näiden havaintojen pohjalta lieenee selkeää, että isillä oli selkeä halu pitää omista lapsistaan huoli.

7.1.3 Toimintarata

Kolmannella toimintakerralla olimme järjestäneet ohjelmaa Peitsarin ulkoilualueella. Olimme aikaisemmin samana päivänä käyneet rajaamassa metsästä alueen, jota hyödynsimme toiminnassa. Alueelle järjestimme heijastinradan valmiiksi iltaa varten. Rajasimme kyseisen alueen narulla, koska ulkona oli pimeää ja osa lapsista oli pieniä. Näin minimoitiin eksymisen riski. Kertasimme aiemmin sovitut säännöt ennen varsinaisen toiminnan aloittamista, sekä lisäsimme myös muita tärkeitä sääntöjä, kuten ei saa lähteä kauas aikuisesta. Turvallisuustekijät oli siis otettu huomioon. Toiminta alkoi klo 17.00 ja päättyi klo 18.30. Kaikki osallistujat eivät päässeet paikalle, joten sovelsimme suunnittelemaamme toimintaa sen mukaisesti. Toinen meistä lähti havainnoimaan toimintaa heijastinradalle ja toinen jäi viereiselle suuremmalle aukealle alueelle ohjaamaan ja havainnoimaan muuta toimintaa odotuksen ajaksi. Heijastinra-

dan tarkoituksena oli tukea lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja vahvistaa yhteistyötä. Kun kaikki parit olivat käyneet suorittamassa heijastinradan, pidettiin tauko. Tauon jälkeen pidimme vielä yhteistyötä vaativia tehtäviä metsässä rajatulla alueella. Lopuksi kysyimme vielä lasten toiveohjelmaa ja toteutimme niitä mahdollisuuksien mukaisesti.

Suunnitellun toiminnan luonne muuttui jonkin verran suunnitellusta, koska toimintakerralle saapui vain kaksi isää ja kolme lasta. Saimme tietää osallistujien pois jäämisestä vasta hieman ennen toiminnan aloittamista. Toteutusta vaikeutti myös se, että isillä oli fyysisiä esteitä toimintaan osallistumiselle, mistä emme olleet etukäteen tietoisia. Järjestimme suunnittelemamme toiminnan kuitenkin soveltaen.

Havainnoinnin osa-alueista nousi eniten tällä kertaa esille huolenpito: isät huolehtivat lasten vaatetuksen riittävydestä. Jos lapsille tuli kylmä, isät kannustivat liikkumaan ja hyppimään, jotta heille tulisi lämpimämpi. Myös esimerkiksi erään lapsen hätääntymisessä tämän isä meni välittömästi tukemaan ja rauhoittamaan lasta. Heijastinradalla metsässä isä ohjeisti lasta liikkumaan varoen, ettei tämä kaadu tai muilla tavoin satuta itseään. Huolenpito ja rajojen asettaminen liittyivät useassa tilanteessa vahvasti toisiinsa. Mielestämme ohjeistaminen metsässä liikkumisessa on toisaalta myös rajojen asettamista. Isät muistuttivat lapsiaan myös rajatusta alueesta ja siitä, että on kiellettyä mennä sen ulkopuolelle. Rajojen asettaminen nousi uudelleen esille tauon aikana eväitä syödessä. Yksi isä ohjeisti lasta syömisen määrässä; ”No yhen voit vielä ottaa”.

Tauon aikana isät ja lapset pääsivät keskustelemaan myös toistensa kanssa. Isät nostivat esille myös lapsille tuttuja puheenaiheita, kuten lapsen harrastukset, joista lapsen oli helppo kertoa meille ja muille osallistujille. Muut osallistajat tekivät myös lisäkysymyksiä ja näin keskustelu eteni luontevasti. Isät siis osallistivat ja kannustivat lapsia mukaan lähtemään keskusteluun. Lapsen ja isän keskinäistä vuorovaikutusta tapahtui myös tehtävien yhteydessä. Tämä näkyi molemminpuolisena ohjeistuksena ja kannustamisena. Erityisesti yhteistyö tuli vahvasti esille heijastinradan suorittamisen aikana. Isä ja lapsi jakoivat tehtävät yhdessä: isä piti huolta kartasta ja lapsi käytti taskulamppua kohteiden etsimiseen. Pohdimme myös luottamuksen näkymistä lapsen ja isän välillä. Mielestämme luottamus näkyi lapsen uskalluksena lähteä isän kanssa kahdestaan pimeään metsään taskulamppujen kanssa.

Ilmapiiri oli tällä toimintakerralla hieman kyllästynyt ja odottava. Luulemme tämän johtuvan siitä, että kaikki osallistujat eivät päässeetkään paikalle, joten toimintaa ylimääräiseen aikaan nähden oli liian vähän. Lapsia oli tällä toimintakerralla mukana vain kolme, ja he kaikki olivat kasvultaan ja kehitykseltään todella eritasoisia. Tämän vuoksi oli haastavaa keksiä tekemistä, joka olisi ollut kaikkien mieleen. Tämä näkyi odotteluna ja seisoskeluna. Kaikki osallistujat lähtivät kuitenkin mukaan toimintaan toisiaan kannustaen. Pyysimme lisäksi lasten leikkitoiveita ylimääräisen ajan täyttämiseksi.

7.1.4 Jouluinen illanvietto

Neljännellä eli viimeisellä toimintakerralla aiheenamme oli jouluisen illanvietto, jota varten olimme etukäteen koristelleet toimistotilat jouluisiksi. Toiminta oli kokonaisuudessaan melko vapaamuotoista ja se sijoittui ajalle 17.00–19.00. Kaikki osallistujat eivät päässeet osallistumaan. Toimintakerta alkoi sillä, että jaoimme isät ja lapset erilleen. Toinen meistä jäi isien kanssa toimistotiloihin keräämään aikaisemmista toimintakerroista suullista palautetta, kun toinen meni lasten kanssa keittiöön leipomaan piparkakkuja. Isät liittyivät lasten seuraan kun palaute oli kerätty, jolloin pääsimme havainnoimaan heidän yhteistä toimintaansa. Leipominen mahdollisti isän ja lapsen välisen vuorovaikutuksen ja lisäksi isät joutuivat monessakin tilanteessa asettamaan lapsille rajoja. Erityisesti Isä -projektin työntekijä huolehti piparkakkujen paistamisen loppuun, kun me, lapset ja isät menimme takaisin toimistotiloihin, jossa ohjasimme isille ja lapsille lyhyttä yhteistoimintaa. Kun piparkakut oli paistettu, jokainen pääsi koristelemaan yhdessä suuria piparkakkuja. Havainnoimme, miten isät ja lapset toimivat tässä tilanteessa. Tämän jälkeen pidimme tauon. Jouluisen tunnelman luomiseksi olimme pyytäneet toimintakerran päätteeksi vierailevan tontun. Projektityöntekijä oli järjestänyt jokaiselle lapselle etukäteen yhden kirjan ja pehmolelun, jotka olimme paketoineet. Tontun jaettua lahjat toimintakerran loppuaika meni siihen, että isät ja lapset tutkivat lahjoja yhdessä.

Viimeisen toimintakerran ilmapiiri oli kaikista toimintakerroista parhain, sillä tunnelma oli rentoa, kiireetöntä ja rauhallista. Alkujännitystä ei enää juuri ilmennyt, mikä johtui kenties siitä, että ryhmä oli jo muotoutunut. Ryhmä kokoontui jo neljättä kertaa, joten osallistujat olivat tulleet siinä ympäristössä toisilleen tutuiksi. Tämän huomasi

erityisesti osallistujien luontevasta tavasta, jolla he juttelivat ja vitsailivat keskenään. Sekä isät että lapset juttelivat ja puuhailivat toistensa kanssa.

Keskustelu ja kanssakäyminen ilmenivät vapaamuotoisemmin kuin aiemmilla kerroilla, sillä ohjattua toimintaa oli aikaisempia toimintakertoja vähemmän. Toiminnan ohessa esimerkiksi isillä oli paremmin aikaa keskustella keskenään samalla, kun lapset olivat tekemässä muuta. Piparkakkujen koristelun yhteydessä puolestaan isien ja heidän lastensa välinen vuorovaikutus korostui. Isät esimerkiksi huolehtivat, että lapset saivat halutessaan vielä yhden piparkakun koristeltavaksi. Kommunikointia tapahtui myös muiden osallistujien kanssa: joku esimerkiksi pyysi toista ojentamaan hänelle jonkin tietyn sokerikuorrutteen.

Tällä toimintakerralla isät myös selkeinten ohjasivat itse lasten toimintaa ja keksivät heille tekemistä. Käytännössä meidän ei pitänyt tälläkään toimintakerralla keksiä lapsille ylimääräistä tekemistä paljoakaan, sillä isät järjestivät sitä niin hyvin. Esimerkiksi tontun lähdettyä yksi isistä ryhtyi lapsensa kanssa selaamaan tämän uutta kirjaa. Isä näytti lukutaidottomalle lapselleen mitkä sanat tai kirjaimet kirjassa tarkoittavat mitäkin. Isät myös ohjeistivat lapsiaan kiittämään tonttua lahjoista ennen tämän lähtöä.

Jälleen tällä toimintakerralla yhden isän naisystävä oli mukana. Tämä saattoi tälläkin kerralla vaikuttaa etenkin ko. isän rajojen asettamiseen. Toimintakerran vapaamuotoisuus aiheutti sen, että etenkin meidän toimintamme osalta ei juuri tullut tilanteita, joissa isien olisi pitänyt neuvoa lapsia. Tämän toimintakerran rajojen asettamiset rajoittuivat lähinnä siis piparkakkujen leipomiseen, jossa lapset saivat ristiriitaisia ohjeita; yhden isän naisystävä yritti rajoittaa etenkin omaa lastaan syömästä enempää raakaa piparkakkutaikinaa, kun taas hankkeen työntekijä rohkaisi lapsia siihen. Kenties tämän valmiin ristiriidan vuoksi palautekeskustelusta tilanteeseen tulleet isät eivät puuttuneet tilanteeseen enempää.

Ennen toimintakerran loppumista pyysimme vielä sekä isiltä että lapsilta suullista palautetta toiminnasta. Kiitimme osallistujia ja toivotimme heille hyvää joulua. Toimintakerran päätyttyä kaikki osallistujat vaikuttivat tyytyväisiltä ja iloisilta.

7.2 Loppupalaute

Viimeisellä toimintakerralla toinen meistä kysyi kahdelta osallistuneelta isältä toiminnasta palautetta keskustelun keinoin. Yksi isistä ei tuolloin päässyt paikalle, emmekä onnistuneet sopimaan palautteen antamisesta jälkikäteen. Palautteen keräämisessä hyödynsimme nauhuria. Jotta saimme palautteesta tarkan, litteroimme vielä aineiston ennen sen analysointia.

Tää on kyllä ollut sitä mitä minä tältä ootinki. Vaikkei nyt mitään sellasta lamppua syttyny pään päällä, semmosta ahaa-elämyksen oloista, nii on tää ollut hyvä henkireikä. Vaikka tuntuukin, että jäi ehkä vähän... alkuunsa.

Kaiken kaikkiaan saimme järjestämästämme toiminnasta hyvää palautetta. Isät olivat pitäneet toiminnan vapaamuotoisuudesta ja siitä, että tekeminen oli monipuolista. Sen sijaan isät eivät tunteneet, että toiminta olisi vahvistanut heidän vuorovaikutussuhdettaan. Kuitenkin isät sanoivat, että ylimääräinen yhteinen aika ei ole koskaan huonoksi. Isät kertoivat heidän lastensa nauttineen toiminnasta. He kokivat tärkeänä myös sen, että näkivät lapsensa innostuneena ja saivat olla itse siinä mukana. Toiselle isälle toimintaan mukaan lähteminen oli ollut vaikeaa, mutta oli kuitenkin tyytyväinen kun osallistui. Molemmat isät olivat kuitenkin yksimielisiä siitä, että neljä toimintakertaa on melko vähän ryhmän muodostumisenkin kannalta. Toimintaa kaivattaisiinkin enemmän ja isompia kokonaisuuksia, jotka sisältäisivät useamman toimintakerran samassa ryhmässä toteutettuna.

Lapsilta keräsimme palautetta toiminnan ohessa, jotta tilanne olisi rennompi. Palautetta kerättiin oikeastaan kaikilla toimintakerroilla, mutta keskityimme siihen erityisesti viimeisellä kerralla. Tällöin palautteen antamiseen osallistui neljä lasta. Pyrimme esittämään avoimia kysymyksiä, jotta lapset vastaisivat lauseella. Palaute lapsilta oli pelkästään positiivista. Heidän omien sanojensa mukaisesti: ”kivaa on ollut”. Lapset toivat esille myös sen, että olivat viihtyneet jokaisella toimintakerralla. Lempitoimintakerrasta kysyttäessä mielipiteet erosivat jonkin verran. Osa lapsista piti ulkoilukerrasta ja toiset taas viimeisestä kerrasta ja nimenomaan piparkakkujen leivonnasta. Usein lapset kysyivät ennen varsinaisen toiminnan aloitusta lautapelejä, joka oli toimintana ensimmäisellä kerralla. Näin ollen voimme olettaa pelien olleen mieluisia lapsille.

8 POHDINTA

Opinnäytetyömme tavoitteena oli selvittää, miten ja mitä tarjoamalla sosiaalialan ammattilainen voisi tukea ja ylläpitää päihdetaustaisten isien ja heidän lastensa välistä vuorovaikutusta. Valitsimme opinnäytetyöhömmä lähinnä isän näkökulman. Pyrimme pääsemään tähän tavoitteeseen järjestämällä päihdetaustaisille isille ja heidän lapsilleen toimintaa, joka tukisi heidän välistä vuorovaikutussuhdettaan sekä isyyttä. Teoreettisen viitekehyksen lisäksi keräsimmme tietoa päihdeongelmaisten isyydestä haastatteleamalla isiä, joilla oli henkilökohtaisesti päihdetaustaa.

Rakensimme teoreettisen viitekehyksen siten, että se olisi hyödyksi järjestettäessä toimintakertoja sekä teemahaastatteluita. Teoria toimikin hyvänä pohjana toiminnallisille osuuksille ja mielestämme siitä löytyi myös kaikki olennainen hyvään kokonaisuuteen. Opimme uutta toistemme syventävistä opinnoista, joka mielestämme laajensi omia näkökulmiamme. Valitsemamme teoreettinen viitekehys tuki hyvin tuloksia, joita saimme opinnäytetyön prosessin aikana. Opinnäytetyömme aihe oli myös ajankohtainen ja löysimme joitakin tuoreita tutkimuksia isyydestä yleisesti ja isyydestä päihdekuntoutuksessa. Viime vuosina on kiinnitetty huomiota myös erityisesti isyyteen sosiaali- ja terveysalalla. Luulemme, että isyydestä tullaan tekemään enemmän tutkimuksia, jolloin tullaan saamaan näyttöä sen merkityksestä esimerkiksi päihdekuntoutuksen osana. On kuitenkin todettava, että teorian löytäminen oli haasteellista sen vähäisyyden vuoksi. Kansainvälisiä tutkimuksia oli tehty jonkin verran, mutta halusimme nimenomaan saada tietoa suomalaisesta päihdekulttuurista ja isyydestä. Monet lähteet, joita löysimme vanhemmuudesta, koskivat lähinnä ainoastaan äidin ja lapsen välistä suhdetta. Vaikka meillä ei ollut kovinkaan monta tutkimusta, jota olisimme pystyneet vertailemaan toisiinsa, olemme tyytyväisiä kokonaisuudessa keräämäämme teorian määrään.

Opinnäytetyömme prosessin aikana kävi ehdottoman selväksi se, että isät kokevat isyyden tukevan ja vahvistavan kuntoutusta. Tämä ilmeni suorina vastauksina haastatteluissa, mutta myös käytännössä toiminnallisissa ohjauksissa. Isyys oli selvästi kaikille toimintakertoihin osallistuneille miehille kunniatehtävä. Tämä oli pääteltävissä juuri niissä havainnoinnin kohteissa, joihin kiinnitimme huomiota. Kuudesta havain-

noinnin kohteesta (rajat, kanssakäyminen, ilmapiiri, luottamus, huolenpito ja osallistaminen) lähes kaikki toteutuivat kiitettävästi, kuten toimintakertojen havainnoinnista kävi ilmi. Eniten puutteita näistä kuudesta osa-alueesta ilmeni rajojen asettamisessa. Rajojen asettamisen vähyyteen saattoi vaikuttaa kuitenkin monet seikat, kuten esimerkiksi kodin ja arjen ulkopuolinen ympäristö ja se, että tilanteet olivat osallistujien näkökulmasta ohjauksellista toimintaa. Kenties isät olettivat, että siinä tilanteessa me ohjaajina olisimme puuttuneet lasten toimintaan tarvittaessa.

Suoranaista varmuutta emme voineet saada siitä, lisäkö isyys motivaatiota päihdeongelmasta toipumisessa. Ei ole kysymystäkään siitä, etteikö jokainen isä kokisi sitä voimavarana. Kuitenkin isyyden vaikutusta päihdekuntoutukseen on tutkittu melko vähän, eikä esimerkiksi toimintakertojemme aikana käynyt käytännössä mitenkään ilmi, että osallistujat olisivat olleet päihdetaustaisia isiä. Emme olisi todennäköisesti pystyneet huomaamaan isien käytöksen perusteella heidän päihdetaustaansa. He olivat isiä siinä missä kaikki muutkin isät, eikä heidän toiminnassaan tai vuorovaikutuksessa lasten kanssa ollut havaittavia eroja tai puutteita. Kaikista isistä välittyi lämpö ja rakkaus omaa lasta kohtaan. Tämä näkyi vahvasti isien ja lasten välisessä vuorovaikutuksessa toimintakertojen aikana erityisesti huolenpitona ja kannustamisena. Emme siis saaneet mitään konkreettista todistetta järjestämissämme toimintakerroissa siihen, että isyys olisi motivoinut päihdeongelmasta kuntoutumisessa. Haastatteluissa useat isät kuitenkin ilmaisivat suoraan, että halusivat olla luotettavia ja läsnä olevia isiä lastensa arjessa. Lienee kuitenkin turvallista olettaa, että nämä tekijät samaan aikaan lisäävät motivaatiota kuntoutumisessa.

Pohdimme järjestämiemme toimintakertojen kokonaisuutta ja havaitsimme selkeän etenevän kehityksen. Päättelimme ilmapiirin rentouden lisääntyvän toimintakertojen edetessä. Ensimmäisellä toimintakerralla tunnelma oli ehkä hieman jännittynyt. Jännittyneeseen tunnelmaan saattoi vaikuttaa useita tekijöitä. Näitä tekijöitä ajattelemme olevan ryhmän ensimmäinen kokoontuminen ja se, että kaikki isät eivät tienneet toisiaan entuudestaan. Isät ja lapset eivät myöskään tienneet yksityiskohtaisesti, mitä kullakin toimintakerralla on tarkoitus tehdä. Myöskään me ohjaajina emme olleet tavanneet isiä etukäteen, joka aiheutti molemmiin puolista jännittyneisyyttä. Jälkeenpäin ajateltuna olisi voinut olla hyödyllistä tavata isät ennen toimintakertojen aloitusta. Olisimme näin voineet myös ottaa huomioon isien toiveet toiminnan suhteen. Olisimme myös voineet kertoa laajemmin siitä, mistä opinnäytetyössämme on kyse ja

mitä haluamme havainnoida. Kerroimme nämä asiat ensimmäisen toimintakerran alussa, mutta luulemme osan asioista jääneen huomiotta isiltä jännityksen vuoksi. Jännitys näkyi hiljaisena käytöksenä ja ehkä hieman hitaana reaktiona toimintaan mukaan lähtemisessä. Luulemme, että oli hyvä aloittaa toimintakerrat juuri lautapeleillä, koska oletamme, että kaikki ovat joskus pelanneet jotakin peliä. Näin ollen tuttu ja turvallinen tekeminen edesauttoi jännityksen hälventymistä. Lautapeliä pelaaminen on jo itsessään toimintana sellaista, joka ei aiheuta suuria suorituspaineita.

Koska toimintakertoja oli vain neljä, emmekä olleet tavanneet isiä tai lapsia ennalta, on haastavaa mitata edistymistä konkreettisesti. Tuloksia olisi saattanut syntyä paremmin pidemmän ajan kuluessa. Tällöin olisi myös ollut helpompaa tunnistaa isien ja heidän lastensa henkilökohtaisia tarpeita, jolloin tuen tarjoaminen olisi ollut yksilöllisempää.

Toimintakerroissa ilmeni joitakin vaikeuksia ja haasteita, joihin emme olleet aina valmistautuneet. Emme esimerkiksi pystyneet juuri vaikuttamaan toimintakertoihin osallistuneiden miesten lasten ikään. Tämä johtui siitä, että osallistujia löytyi niin vähän, että emme voineet rajata lasten iäkiä kovinkaan tarkasti. Viimeisen toimintakerran palautekeskustelussa yksi isä totesi itsekkin, että välillä haasteelliseksi ilmeni se, että lapset olivat niin eri-ikäisiä. Hän perusteli tätä sillä, että nuorimmat lapset eivät ymmärtäneet leikkejä ja olivat ryhmässä ujoja, ja heiltä usein meni aikaa sopeutua muihin läsnäolijoihin. Vanhimmat lapset puolestaan ymmärsivät leikkien säännöt, mutta heille ne saattoivat olla jopa liian helppoja. Lasten laajasta ikäjakaumasta seurasi se, että toimintakertojen suunnittelu ja toteuttaminen oli todella haastavaa, sillä osallistuneiden lasten ikä- ja kehitystasot olivat vaihtelevia. Tiedostimme tämän haasteen jo toimintakertoja suunniteltaessa, joten pyrimme ottamaan yksilöllisesti huomioon jokaisen lapsen, jotta jokaisella toimintakerralla löytyisi ainakin yksi mieluisa tekeminen. Mielestämme onnistuimme tässä hyvin ja lapset tuntuivatkin viihtyvän ja osallistuvan, vaikka osa toiminnasta olisikin ollut liian helppoa tai haastavaa.

Tiedonkulku lisäsi ajoittain haasteita toimintakertojen toteuttamisessa. Emme aina saaneet ilmoitusta toimintakertojen osallistujien poissaoloista, tai sitten saimme tiedon vasta viime hetkellä. Yllättävät poissaolot vaikuttivat aina ennalta tekemiimme suunnitelmiin, mutta mielestämme onnistuimme toiminnan soveltamisessa hyvin aikaisempien ryhmänohjauskokemusten ansiosta. Tärkeää oli, että meillä oli myös ohjel-

marunkoon kirjaamattomia ideoita, sillä niiden avulla pystyimme hyvin soveltamaan toimintaa kesken ohjauksenkin. Jos mieluinen tekeminen tuntui loppuvan, kysyimme lapsilta leikkitoivetta tai keksimme itse tilanteeseen sopivan toiminnan.

Havaintojen tekoa helpotti se, että havainnoijia oli kaksi. Huomasimmekin opinnäytetyöprosessin aikana, että kiinnitimme huomioita erilaisiin asioihin. Tämä oli hyvä, sillä näin saimme monipuolisempia ja laajempia havaintoja. Toimintakertojen havainnoissa ilmeni myös omat haasteensa. Havainnointi ei esimerkiksi onnistunut täysin silloin, kun toisen tai jopa molempien meistä oli ohjattava lapsia perusteellisesti tai osallistuttava toimintaan heidän kanssaan. Tämä johtui osittain toimintakertojen vapaamuotoisuudesta, joka antoi lapsille mahdollisuuden tulla myös meidän luoksemme. Lapset saattoivat olla toiminnan aikana myös paljon projektityöntekijän seurassa. Lisäksi ensimmäisellä ja viimeisellä toimintakerralla toimintaan osallistunut yhden isän naisystävä tuotti omat haasteensa havainnointiimme, sillä isäerityisyyden sijaan havainnoitavana olikin periaatteessa koko perheen välinen vuorovaikutus. Nämä seikat vaikeuttivat ja vähensivät meidän mahdollisuuksiamme tehdä havaintoja isän ja lapsen välisestä vuorovaikutuksesta. Pyrimmekin kirjaamaan ylös havaintoja vain tilanteista, joissa oli yksinomaan isä ja lapsi. Voi kuitenkin olla, että projektityöntekijän ja naisystävän/äidin läsnäolo vaikutti sekä lasten että isien käyttäytymiseen niin, että kaikki tekemämme havainnot eivät ole täysin autenttisia ja itse tutkimuksemme kannalta luotettavia. Teimme esimerkiksi muutamaan otteeseen havainnon, että jos joko me, projektityöntekijä tai naisystävä oli lasten kanssa, niin isät jäivät helposti taka-alalle ja ryhtyivät toisinaan juttelemaan lähinnä keskenään. Mikäli toiminta jatkuu Erityisesti Isä -projektin piirissä, olisi hyvä, että tilanteissa olisi mahdollisimman vähän ns. ”ylimääräisiä” osallistujia. Tulevaisuudessa havaintojen tekeminen ei olisi yhtä olennaista kuin meidän opinnäytetyöprosessimme aikana, mutta tarkoituksenamme oli tarjota yhteistä tekemistä nimenomaan isälle ja lapsille.

Yksilölliset teemahaastattelut olivat mielestämme hyvä keino kerätä tietoa haastateltavilta isiltä. Keskustelunomainen haastattelu tuntui olevan mieluinen myös haastateltaville, sillä he saivat vastata kysymyksiimme täysin omin sanoin ja keskittyen niihin asioihin, jotka heitä itseään koskettivat eniten. Voisimme olettaa, että paperisille kysymyslomakkeille olisimme kenties saaneet huomattavasti suppeampia vastauksia. Teemahaastattelun keinoin pystyimme kuitenkin asettamaan jokaiselle haastateltavalle lisäkysymyksiä, joiden avulla pystyimme pitämään yllä keskustelua tai ohjaamaan sitä

takaisin oikeaan suuntaan. Kasvokkain käydyssä keskustelussa kävi myös selkeästi ilmi isän suhtautuminen ja jopa tunnesiteet omia lapsia kohtaan. Saimme teemahaastatteluissa monipuolisia vastauksia kaikkiin laatimiimme kysymyksiin. Olemme haastatteluiden avulla saamiimme tuloksiin todella tyytyväisiä.

Järjestimme toimintakerrat ennen haastatteluja. Opinnäytetyöprosessin jälkeen pohdimme, että olisiko näiden järjestys pitänyt olla päinvastainen. Toisaalta olemme tyytyväisiä siihen, että toimintakerrat olivat järjestyksessä ensimmäisinä. Tämä sen vuoksi, että täten meillä ei ollut ennakko-odotuksia toimintakertojen osallistujista. Toisaalta olisimme voineet saada haastatteluista hyviä ideoita toimintakertojen suunnitelmiin.

Pohdimme opinnäytetyömme pohjalta myös kehittämisideoita sekä ideoita jatkotutkimuksia varten. Teoreettista viitekehystä kootessamme huomasimme, että päihdetautiaisten isien vanhemmuudesta ei ole paljoakaan tutkimuksia. Olisi ollut mielenkiintoista löytää tutkimus, jossa isyyden vaikutuksiin päihdekuntoutuksessa on perehdytty. Omassa opinnäytetyössämme teimme luonnollisesti oletuksen, että isyys motivoi kuntoutumisessa. Teoriassa emme kuitenkaan löytäneet tälle väittämälle selvää, tai ainakaan kovinkaan syvällistä, perustelua tai varmuutta. Saimme tätä oletusta myötäilevän tuloksen omissa haastatteluissamme, mutta olisi mielenkiintoista nähdä aiheesta laajempi kvantitatiivinen tutkimus. Kiinnostavaa olisi myös selvittää, kuinka laajalti isyyttä todellisuudessa käytetään voimavarana päihdekuntoutuksessa eri kuntoutusyksiköissä. Mikäli nämä tutkimukset olisivat kanssamme yksimielisiä vanhemmuuden tärkeydestä kuntoutuksessa, olisi hienoa, jos oman isä-lapsitoimintamme kaltaista toimintaa järjestettäisi myös muualla. Tällöin ryhmät voisivat mielestämme olla suljettuja ryhmiä, joissa olisi esimerkiksi viisi isää lapsineen. Ryhmän olisi myös hyvä koontua säännöllisesti. Sekä osallistujien että ammattilaisten sitoutuminen toimintaan olisi tällöin tärkeää, sillä olisi hyvä, että toiminta koostuisi mahdollisimman monesta toimintakerrasta.

Loppujen lopuksi opinnäytetyömme tavoitteet täyttyivät mielestämme kiittävästi. Saimme kerättyä paljon tietoa ja havaintoja sekä toimintakertojen että haastatteluiden pohjalta. Vaikka isät eivät itse kokeneet saaneensa kovinkaan paljon tukea vuorovaikutussuhteeseen tai isyyteensä näin lyhyellä aikavälillä, he kuitenkin pitivät toiminnasta. Haastatteluista kävi myös ilmi yhdessä tekemisen positiiviset vaikutukset vuorovaikutussuhteeseen. Näin ollen voidaan päätellä, että toiminnan olisi hyvä jatkua

pidempään, jotta varsinaiset tulokset tulisivat näkyvämmiksi vuorovaikutussuhteen paranemisena ja oman isyyden vahvistumisena.

Toteutimme mielestämme opinnäytetyön prosessia määrätietoisesti ja järkevästi. Opinnäytetyömme eteni aikataulussa ja saimme toteutettua kaiken mitä olimme suunnitelleet. Pohdimme kuitenkin, että saatoimme tehdä jopa liian suuren työn, ottaen huomioon sekä omat että ammattikorkeakoulun asettamat tavoitteet ja suunnitelmat. Meille olisi esimerkiksi saattanut hyvinkin riittää pelkästään joko toimintakertojen tai haastatteluiden järjestäminen. Valitsimme kuitenkin molemmat osa-alueet toteutettavaksi, koska ajattelimme osioiden täydentävän toisiaan. Toimintakertojen ohjauksen myötä saimme tietoa ja havaintoja, joita pystyimme hyödyntämään haastattelurungon suunnittelussa. Haastattelurunkoon priorisoimme kysymykset niin, että toiminnalliset osuudet ja haastattelut ovat parhaimmillaan toistensa tukena ja toimivat yhtenä laajempana kokonaisuutena. Olemme ylpeitä tuotoksestamme, sillä saimme laajasti tietoa ja pääsimme refleктоimaan näillä kahdella eri menetelmällä kerättyjä havaintoja ja tietoja.

LÄHTEET

Aaltola, Juhani, Valli, Raine (toim.) 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. - Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus.

Arramies, Mika, Hakkarainen, Tuulikki, 2013. Viimeinen pisara - Toipumisen avaimet - tietoa alkoholismista ja läheisriippuvuudesta. Jelgava: Avominne päihdeklินิกка.

Edwards Griffith, Marshall E. Jane, Cook Christopher C.H., 1997. The Treatment of Drinking Problems - A Guide for the Helping Professions. Cambridge: Cambridge University Press.

Eerola Petteri, Mykkänen Johanna 2014. Isän kokemus. Tampere: Hakapaino.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko, Sajavaara, Paula, 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Holmberg, Tiina 2003. Lapset ja vanhempien päihdeongelma. Helsinki: Lastenkeskus.

Huttunen, Jouko 2001. Isänä olemisen uudet suunnat. Juva: PS-kustannus.

Kiianmaa Kalervo, 2006. Alkoholiriippuvuus. WWW-dokumentti.

<http://www.paihdelinkki.fi/tietoiskut/237-alkoholiriippuvuus> Julkaistu 6.4.2006. Luettu 3.1.2015

Hyytinen, Riitta, 2007. Lapsi, huumeperhe ja toivo - Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.

Ihalainen, Jarmo, Kettunen Terttu, 2011. Turvaverkko vai trampoliini. Sosiaaliturvan mahdollisuudet. Helsinki: WSOY.

Inkinen, Ari. Poikkimäki, Sanna (toim.) 2010. Isän kanssa – arkena ja sunnuntaina. Helsinki: Katharos Oy.

Jaakkola, Helena 2015. Profiili - Sari Hellstén kehittää isätyötä. Talentia 2.2015, 5.

Kiianmaa, Kalervo, 2011. Alkoholiriippuvuus. WWW-dokumentti.

<http://www.paihdelinkki.fi/tietoiskut/237-alkoholiriippuvuus> Ei päivitystietoja. Luettu 26.1.2014.

Lahtinen-Antonakis, Satu 2009. Päihderiippuvuudesta toipumisen kokemuksia – Miehet kertovat toipumisestaan ja sen ylläpidosta. Helsinki: Suomen setlementtiliitto.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. WWW-dokumentti.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361> Ei päivitystietoja. Luettu 2.1.2015

Lapsen ja vanhemman välinen varhainen vuorovaikutus, 2014. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. www-dokumentti.

http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/vanhemmuus_ja_kasvatus/lapsen_ja_vanhemman_varhainen_vu/ Ei päivitystietoa. Luettu 10.11.2014

Nätkin, Ritva (toim.) 2006. Pullo, pilleri ja perhe – Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-kustannus.

Oksanen, Jukka 2014. Motivointi työvälineenä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ovaskainen Kaisa, Tarkiainen Kati, Hyppölä Jukka, Sutinen Ilkka, 2014. Alkukartoitusraportti. Erityisesti Isä- projekti. PDF- tiedosto.
http://www.tyynela.fi/liitteet/62/0/erityisesti_isa_alkukartoitusraportti_valmis.pdf Päivitetty 18.3.2014. Luettu 9.11.2014.

Pirkanen, Henna 2011. Alkoholii, isyys ja valta: Ongelmajuoivat isät miesten elämäntarinoissa. Helsinki: Väestöliitto.

Parenting and Alcohol Project, 2006. Problem drinking and fatherhood. PDF-tiedosto.
<http://alcoholandfamilies.org.uk/briefings/Fatherhood%20briefing.pdf> Ei päivitystietoja. Luettu 3.1.2015.

Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41. WWW-dokumentti.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041> Ei päivitystietoa. Luettu 6.1.2015.

Ruisniemi, Arja 2006. Minäkuvan muodot päihderiippuvuudesta toipumisessa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy - Juvenes Print.

Ruusuvuori, Johanna, Nikander, Pirjo, Hyvärinen, Matti (toim.) 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Solantaus, Tytti 2010. Miten huolehdiin lapsistani? : Käsikirja vanhemmille, joita oma päihteidenkäyttö askarruttaa. PDF-tiedosto.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80089/b539e6b4-9923-45dc-82e5-bedc7afc0bb0.pdf?sequence=1> Luettu 13.1.2015.

Taitto, Annikka 2002. Huomaa lapsi. Päihdeongelma perheessä. Helsinki: LK-kirjat.
 Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2014. Alkoholijuomien kulutus 2013. PDF-tiedosto.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116083/Tr09_14.pdf?sequence=4 Luettu 31.1.2015.

Tyynelä 2015. Mitä on Tyynelä. WWW-dokumentti. <http://www.tyynela.fi/info> Ei päivitystietoja. Luettu 15.2.2015

Vilkka, Hanna, Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

TEEMAHAASTATTELURUNKO

1. Haastateltavan taustat

- Ikä?
- Töissä?

2. Millainen perhe sinulla on tällä hetkellä?

- Lapsia? Ikä? Asuinpaikka?
- Puolisoa? Asuinpaikka? Käyttääkö päihteitä?

3. Oma lapsuus & lapsuudenperhe

- Millaisena koit äidin ja isän roolit? Miten ne erosivat?
- Mitä teit isän kanssa, mitä äidin kanssa?
- Oliko isäsi mielestäsi hyvä isä? Entä äiti? Miksi?
- Käytettiin lapsuudenperheessä päihteitä?
 - o Jos käytettiin, niin miten koet sen vaikuttaneen sinuun lapsena?
 - o Vaikuttiko vanhempien päihteiden käyttö teidän keskinäiseen vuorovaikutukseen?
- Ovatko omat vanhempasi vaikuttaneet siihen, millainen isä nyt olet? Miksi? Miten?

4. Oma isyys

- Millainen isän pitäisi sinun mielestäsi olla?
- Millainen isä koet olevasi? Millainen haluaisit olla?
- Ovatko päihteet vaikuttaneet isänä olemiseesi? Jos on, niin miten?
- Kuinka vanhempien väliset roolit näkyvät perheessä? Miksi? Miten?

5. Vuorovaikutus lasten kanssa

- Millaiset välit sinulla ja lapsillasi on ollut eri elämän vaiheissa?
- Millaiset välit ovat tällä hetkellä?
- Kuinka vietät/vietit aikaa lapsiesi kanssa?
 - o Mieluisin tekeminen?
- Miten koet päihteiden käytön vaikuttavan/vaikuttaneen lapsiin?

6. Haluatko sanoa vielä jotain muuta?

Toiminnan suunnitelma -lomake

Toiminnan suunnitelma -lomake

Tuokion pitäjä(t):

Jenna Aulén ja Aino-Kaisa Heikkinen

Aika, ryhmä:

1.12.2014

Kolme isää ja viisi lasta

Paikka:

Peitsarin kuntopolun lähialue.

Huonon sään sattuessa Kasarmin kampuksen U-rakennuksen pienliikuntasali

Aihe:

Toimintarata ulkona ja muuta isiä ja lapsia osallistavaa toimintaa

Toiminnan päätavoite:

Vanhemmuuden vahvistaminen ja vuorovaikutustaitojen tukeminen

Toiminnan osatavoitteet:

Kaikkien osallistuminen ja mukava yhdessä tekeminen, luonnosta nauttiminen, liikunnallisuus.

Omat tavoitteet:

Selkeä ohjeistus ja innostaminen.

Aloitust ja motivointi:

Kerrotaan säännöt ja toimintaradan alue. Ei saa mennä kauas aikuisesta. Alue rajataan etukäteen narulla. Muistutetaan tauosta.

Toiminnan sisältö:

Heijastinrata: Isän ja lapsen tehtävänä on löytää radalle piilotetut metsäneläimet. Kulkekin ryhmälle/parille annetaan yksi taskulamppu. Taskulampulla on etsittävä puihin kiinnitettyjä heijastimia. Heijastimen luota löytyy metsäneläin esim. ”Hirvi”. Tämän

Toiminnan suunnitelma -lomake

jälkeen isä ja lapsi merkitsevät rastikorttiinsa rastin hirven kuvan kohdalle. Heijastinrata on suoritettu kun kaikki kymmenen metsäneläintä on löydetty. Radalla on kiinnitettynä myös muutama hämäys heijastin, jonka kohdalta ei löydy eläintä.

Pimeäpiilo: Joukosta valitaan yksi piiloutuja (mieluiten aikuinen, koska yksin metsässä tietyllä alueella, tai lapsi piiloutuu isän kanssa). Etsijät laskevat 30:een, jonka aikana piiloutuja etsii itselleen piilopaikan metsästä. Tämän jälkeen etsijät lähtevät liikkeelle ja pyrkivät löytämään piiloutujan taskulamppujen avulla. Kunnes piilossa ollut osallistuja löytyy, vaihdetaan piiloutujaa.

Majakka: Yksi osallistujista on majakkana. Majakka asettuu seisomaan avoimelle paikalle, valaisten taskulampulla ympäristöä hitaasti pyörimällä paikoillaan. Muut osallistujat lähtevät kävelemään tietyn etäisyyden päästä kohti majakkaa. Tavoitteena on koskea majakkaa, ilman että valokeila osuu osallistujaan. Mikäli valo osuu ja majakka tunnistaa hänet, majakan on ilmoitettava esim. ”AINO NÄHTY”. Silloin osallistuja joutuu palaamaan lähtöpaikkaan. Osallistujasta joka pääsee ensimmäisenä koskettamaan majakkaa, tulee seuraava majakka.

Etsivä löytää: Ohjaaja on etsinyt etukäteen luonnosta löytyviä asioita, kuten keppi, käpy, kivi... Hän näyttää sitä osallistujille ja antaa tehtäväksi etsiä mahdollisimman samanlaisen esineen. Jokaisen etsinnän jälkeen katsotaan kuinka samanlaisia esineitä löytyi.

Mäenlasku: Jos on lunta, voidaan osan ohjausten sijasta laskea mäkeä.

Varasuunnitelma:

Suunnitelma huonon sään varalle pienliikuntasalissa.

- Nimien kertaus + Majakka-leikki
- Maa-meri-taivas, koska tuttu leikki
- Heijastimien etsintä salista
- Majan rakennus erilaisia liikuntavaraston välineitä hyödyntäen

Toiminnan suunnitelma -lomake

Välineet:

- 15x Heijastin
- 5x Taskulamppu
- Laminoidut eläinkortit
- Tusseja
- Pulkkia ja liukureita
- Narua rajaamiseen
- Etukäteen etsittyinä kiviä ja keppejä yms.

Aikataulu:

17:00 Aloitus ja ohjeistus
17:10 Nimien kertaus ja Majakka
17:25 Heijastinrata (lähtö portaittain)
18:00 TAUKO (ei wc-mahdollisuutta)
18:10 Mäenlaskua tai Pimeä piilo
18:30 Etsivä löytää
18:45 Palaute ja lopetus

Ohjaustyyli(t):

Ohjaustyyliksemme valitsimme tukevan ja ohjaajajohtoisen menetelmän. Ohjaajajohtoisuus näkyy toiminnassamme ohjeiden ja sääntöjen kertomisessa. Tukeminen näkyy taas kannustavana ohjausotteena. Perustelemme tätä sillä, että opinnäytetyömme tavoitteiden kannalta on merkityksellistä päästä havainnoimaan toimintaa mahdollisimman paljon.

